

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Tereza Adamcová

Bezbariérová úprava měst z pohledu osob se zrakovým
postižením

Olomouc 2017

Vedoucí práce: Mgr. et Bc. Veronika Růžičková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen odbornou literaturu a informační zdroje, jež jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury.

Olomouc 18. 4. 2017

podpis

Děkuji tímto vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. et Bc. Veronice Růžičkové, Ph.D., za vstřícnost, cenné rady k mé práci a veškerý čas, který jí věnovala. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se podíleli na výzkumné části této práce. V neposlední řadě patří dík mým nejbližším za jejich trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Zrakové postižení.....	8
1.1 Definice základních pojmů.....	8
1.1.1 Zdravotní postižení.....	8
1.1.2 Zrak	9
1.1.3 Zrakové funkce.....	10
1.1.4 Zrakové postižení	11
1.2 Klasifikace zrakového postižení	12
1.3 Zrakové postižení v České republice.....	19
2 Důsledky zrakového postižení	23
2.1 Sebeříjetí a socializace.....	23
2.2 Profesní příprava a pracovní uplatnění.....	25
2.3 Komunikace a příjem informací	26
2.4 Sebeobsluha	27
2.5 Prostorová orientace a samostatný pohyb.....	28
2.5.1 Pomůcky pro PO SP ZP	33
2.5.2 Bezbariérové úpravy pro PO SP ZP	35
II. PRAKTICKÁ ČÁST	39
3 Cíle práce.....	39
4 Metody výzkumného šetření.....	40
4.1 Pozorování	40
4.2 Rozhovor.....	40
4.3 Dotazník.....	41
5 Realizace výzkumu	43
6 Výsledky výzkumu.....	46
6.1 Výsledky pozorování.....	46
6.2 Výsledky rozhovorů.....	47
6.2.1 Rozhovor č. 1	48
6.2.2 Rozhovor č. 2	50
6.3 Výsledky dotazníkového šetření	54
7 Diskuze.....	57

8 Doporučení pro praxi	63
Závěr	64
Seznam bibliografických citací.....	66
Seznam použitých zkratek	72
Seznam tabulek a grafů.....	73
Seznam příloh	74

Úvod

Osoby se zrakovým postižením tvoří stále početnější a velmi různorodou skupinu, kterou však jistě spojuje jedno – ve svém životě se musí potýkat s velkým množstvím rozličných bariér. Jde o překážky, které se těmto lidem staví do cesty například při navazování vztahů, hledání zaměstnání či zvládnání běžných každodenních činností. O tom všem tato práce pojednává, největší prostor je však věnován bariérám fyzickým, architektonickým, které vyvstávají při orientaci a samostatném pohybu. To, jak se se s nimi daný jedinec dokáže vyrovnat, záleží nejenom na něm – na míře jeho postižení nebo jeho povahových vlastnostech – ale i na podpoře, kterou mu poskytne okolí. Úděl mu mohou ulehčit rozličné kompenzační pomůcky, ale také úprava prostředí, ve kterém se pohybuje. Právě těmito úpravami, které odstraňují bariéry pro osoby se zrakovým postižením, se tato práce především zabývá. A to jak jednotlivými prvky, jež tato bezbariérová úprava zahrnuje a s nimiž se lze běžně setkat, tak i umístěním těchto prvků na konkrétních místech z hlediska jejich četnosti a reálného přínosu osobám se zrakovým postižením.

Cílem teoretické části práce je obeznámit čtenáře s tematikou zrakového postižení, definovat základní pojmy s ním související a klasifikovat stupně a druhy zrakového postižení z různých hledisek, dále pak přiblížit situaci osob se zrakovým postižením v České republice. Další kapitola je zaměřena na úskalí každodenního života člověka se zrakovým postižením v čele s prostorovou orientací a samostatným pohybem, načež navazuje představení jednotlivých prvků bezbariérové úpravy prostředí, které se nacházejí ve městech.

Praktická část práce má za cíl především zmapování a posouzení úrovně bezbariérovosti ve městě Prostějov se zaměřením na oblast v okolí hlavního vlakového a autobusového nádraží a zjištění četnosti a účelnosti zde přítomných bezbariérových architektonických prvků. Cílem je rovněž nalezení problémových oblastí v kontextu odstraňování bariér a navržení doporučení pro praxi, která by mohla danou situaci zlepšit. Pro praktické šetření právě v tomto městě se autorka práce rozhodla na základě blízkého vztahu k němu, jelikož je jejím rodištěm a rovněž se zde takřka denně pohybuje, což jí umožňuje bezbariérovost zde neustále vnímat a podvědomě hodnotit. Výzkum tedy mimo jiné umožní srovnat tyto postřehy jak s názory osob se zrakovým postižením, tak i s názory těch, kteří s těmito osobami pracují.

Ačkoli bylo při výzkumu spolupracováno výhradně s dospělými jedinci se zrakovým postižením, jelikož se u nich předpokládala větší míra zkušeností, rozumových schopností i ochoty, nelze říci, že by závěry této bakalářské práce byly přínosné jen na poli speciálně pedagogické andragogiky. Již v období raného dětství je totiž třeba rozvíjet schopnost orientace a samostatného pohybu, minimálně v blízkém okolí. Pro všechny jedince se zrakovým postižením je velmi důležité postupné seznamování se se všemi bezbariérovými prvky, které jim mohou přinést usnadnění při pohybu v daném městě, stejně jako s úskalími vyvstávajícími při absenci těchto prvků.

Právě tuto možnost poznání silných a slabých stránek zdejší bezbariérové úpravy a následné zprostředkování daných zjištění osobám se zrakovým postižením již od útlého věku lze považovat za jeden z hlavních možných přínosů této bakalářské práce. Neméně přínosné by jistě bylo i to, kdyby zde zjištěné závěry mohly sloužit jako impulz pro další zlepšení situace a odstranění dalších bariér.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Zrakové postižení

Do dnešního dne byl vydán nespočet odborných publikací, které se zabývají problematikou zrakového postižení a snaží se jej přesně vymezit. Přesto (nebo naopak právě proto) není jednoduché najít definici, která by byla univerzální a zahrnovala všechny aspekty daného problému. Záleží vždy na konkrétním autorovi, jeho zkušenostech i odbornosti, stejně jako na kontextu, v němž na zrakové postižení nahlíží. Účelem následující kapitoly je uvést a srovnat definice různých autorů, stejně jako objasnit některé pojmy úzce související právě se zrakovým postižením.

1.1 Definice základních pojmů

1.1.1 Zdravotní postižení

Předně je důležité si vymezit pojem zdravotního postižení obecně. Dle Defektologického slovníku označuje pojem zdravotní postižení všechny vady či poruchy, defekty či anomálie (Sovák a kol., 2000). Avšak Mezinárodní zdravotnická organizace (WHO) v 10. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) vymezila „vadu“ a „postižení“ jako dva odlišné pojmy. O vadu se jedná při „*narušení psychické, anatomické či fyziologické struktury nebo funkce*“, zatímco postižení je definováno jako „*omezení nebo ztráta schopností vykonávat činnost způsobem nebo v rozsahu, který je pro člověka považován za normální*“ (WHO in Slowík, 2007, s. 26). Později však vytvořila WHO klasifikaci novou, nesoucí název Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví (MKF), kde je na postižení nahlíženo komplexněji a je zde definováno jako „*snížení funkčních schopností na úrovni těla, jedince nebo společnosti, které vzniká, když se občan se svým zdravotním stavem (zdravotní kondicí) setkává s bariérami v prostředí*“ (WHO, 2008, s. 9). Z uvedeného vyplývá, že dle WHO nemusí ještě přítomnost zdravotní vady či poruchy znamenat i přítomnost zdravotního postižení. O postižení v pravém slova smyslu jde až tehdy, pokud daného jedince jeho vada či porucha omezuje v běžném životě. Tato definice je již přesnější a má v sobě větší potenciál pro využití ve speciálně pedagogické praxi.

Velmi přesnou a ucelenou definici pak nabízí i Vašek (2005, s. 33), který zdravotní postižení popisuje jako „*relativně trvalý, ireparabilní stav jedince v kognitivní, komunikační, motorické anebo emocionálně-volní oblasti, který se manifestuje signifikantními obtížemi při učení a sociálním chování*“.

Zdravotní postižení je vymezeno nejen v lékařské terminologii a v odborných speciálně pedagogických publikacích, ale i v legislativě. Jeho pojetí se liší dle jednotlivých resortů a oblastí, pro jejichž potřeby byl pojem vymezen. Například v § 3 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, představuje tento pojem *„tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby“* (MPSV, 2006). Další definice lze nalézt např. v zákoně 435/2004 o zaměstnanosti, ve vyhlášce č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, a v mnoha dalších legislativních dokumentech.

V roce 2010 se součástí českého právního řádu stala i Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, která byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 2006 a vstoupila v platnost roku 2008. Zde jsou lidé se zdravotním postižením vymezeni jako *„osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do společnosti na rovnoprávném základě s ostatními“* (MPSV, 2011).

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že ačkoli i pro samotné zdravotní postižení existuje mnoho různých definic, podstata tohoto pojmu je u všech více méně stejná.

1.1.2 Zrak

Než se od vymezení zdravotního postižení dostaneme k vymezení postižení zrakového, je třeba říci si něco o samotném zraku. Zrak je nejdůležitějším smyslem, který nás informuje o okolním prostředí (Boguszaková, 2003). Umožňuje nám mimo jiné rozlišit světlo, tmu, barvy, tvary, rozměry, polohy a pohyby předmětů či hloubku (Ludíková in Valenta, 2003). Sjednocená organizace slabozrakých a nevidomých (SONS) vymezuje dva typy zrakového vnímání, a to tzv. vidění centrální, kterým jedinec vnímá detaily a barvy, a vidění periferní, které umožňuje vnímání prostoru a orientaci v něm. Zdůrazňuje, že jde o proces složitý a komplexní a podílí se na něm jak zevní receptor (oko), který přijímá vjemy z okolí, tak i nervová dráha spojující oko s mozkiem a samozřejmě samotné zrakové centrum v mozku, které veškeré signály převádí ve výsledný zrakový vjem. (Schindler, Pešák, 2002)

Flenerová (1985) říká, že zatímco sluchem zachytíme pouze asi 15 % informací ze svého okolí, zrakem jich zaznameneáme až 80 %. Podle Květoňové-Švecové (2007) je to dokonce až 90 % ze všech přijímaných vjemů. Keblová (1998) uvádí, že omezení zrakového vjemu má negativní dopad na všechny sféry lidské činnosti, ať se již jedná o práci, hru, studium či zájmovou činnost. Avšak omezení zrakového vnímání nemá důsledek jen v činnostech, při nichž je primárně využíván zrak. Narušena může být také komunikace, sociální vztahy, myšlení

a představivost, psychický vývoj a celková životní pohoda jedince. Tento nedozírný význam zraku pro náš život si ve vši komplexnosti často ani neuvědomujeme.

1.1.3 Zrakové funkce

Jak bylo zmíněno, vnímání okolního světa pomocí zraku nám zprostředkovává zrakový orgán (oko, zrakové dráhy a zrakové centrum). A toto zrakové vnímání je charakterizováno jednotlivými zrakovými funkcemi, mezi něž patří zraková ostrost, zorné pole, barvocit, adaptace, akomodace, okohybná aktivita a prostorové vidění.

Centrální zraková ostrost (vizus centralis, dále ZO) představuje schopnost oka ostře vnímat předměty a jejich detaily. Pracuje na principu schopnosti sítnice oka rozpoznat dva body, jestliže při dopadu podráždí dva čípky (receptory pro barevné vidění), přičemž mezi nimi zůstane jeden nepodrážděný. ZO se vyšetřuje pomocí tzv. optotypů (různě velikých písmen nebo obrázků na bílé tabuli), které testovaný čte z určité vzdálenosti. Naměřený výsledek se pak uvádí většinou v podobě zlomku, jehož čítec značí vzdálenost, z níž optotyp přečte zdravé oko, a jmenovatel pak vzdálenost, ze které ho byl schopen přečíst testovaný. Plná ZO je rovna 6/6.

Zorné pole můžeme definovat jako oblast, kterou oko vidí, když se pohled fixuje na jediný bod. Jde vlastně o součet všech bodů, které se zobrazují na sítnici, když je oko i hlava v klidu. Rozsah zorného pole u zdravého oka je 90° temporálně a nazálně (tzn. u vnějšího a vnitřního koutku oka), nahoře 60° a dole 70°. Zorná pole obou očí se v rozsahu cca 60° kolem bodu fixace překrývají, což zajišťuje schopnost prostorového vidění. (Finková, Růžičková, Stejskalová, 2010)

Barvocit je schopnost oka rozlišit světlo o různé vlnové délce, které následně vnímáme jako jednotlivé barvy. Poruchu, kdy oko nedokáže rozeznat barvy, nazýváme barvoslepostí. Ta může být různého stupně – od nejčastější, kdy je porušeno vnímání červené a zelené barvy (tzv. daltonismus), až po úplnou barvoslepost, kdy jedinec vidí jen v odstínech šedi.

Akomodace je schopnost oka změnit zakřivení lomivého aparátu (čočky) a tím se přizpůsobit a zaostřit vidění na různou vzdálenost. Schopnost akomodace může být narušena nepoměrem délky oka vůči lomivosti optického prostředí. Poruchy akomodace nazýváme refrakční vady, mezi nejčastější patří krátkozrakost a dalekozrakost.

Adaptace znamená schopnost oka přizpůsobit se rozdílným světelným podmínkám, přičemž velmi důležitá je jeho pohotovost při prudké změně intenzity osvětlení. Rychleji si oko přivyká na oslnění než na tmu.

Okohybnou aktivitu zajišťuje 6 párů okohybných svalů, které musejí být v absolutní souhře, aby umožňovaly synchronní pohyb obou očí a držely je v rovnovážném postavení – jen díky tomu totiž vzniká prostorové vidění. Patologickou okohybnou aktivitou může být i tzv. nystagmus, což je bezděčný pohyb očí.

Prostorové vidění je schopnost vidět trojrozměrně. Tato schopnost je založena na správném binokulárním vidění (tzn. vidění oběma očima), kdy zaujmou takové postavení, aby se na jejich sítnici tvořil stejnocenný obraz a ten pak splynul do jediného, trojrozměrného. (Štréblova, 2002)

1.1.4 Zrakové postižení

Zrakové postižení je tedy takový druh zdravotního postižení, které negativně ovlivňuje zrak, respektive některou zrakovou funkci daného jedince. Zrakové vnímání se pak liší stupněm úplnosti, přesnosti a rychlosti zobrazení a také zúžením a deformací zorného pole. Kvalita zrakového vnímání může být ovlivněna i u intaktních osob, např. únavou nebo světelnými podmínkami, u osob se ZP má ale stálejší charakter. (Vítková a kol., 2004)

Na základě výše uvedených informací již tedy není těžké zrakové postižení definovat. Dle Finkové, Ludíkové, Růžičkové (2007, s. 37) je osobou se zrakovým postižením „*jedinec, který trpí oční vadou či chorobou, kdy i po optimální korekci je zrakové vnímání narušeno do té míry, že této osobě činí potíže v běžném životě.*“ Podobné vymezení uvádí i SONS: „*Zrakové postižení nebo správněji osoby se zrakovým postižením jsou lidé s různými druhy a stupni snížených zrakových schopností. Úžeji se tímto termínem rozumí ti, u nichž poškození zraku nějak ovlivňuje činnosti v běžném životě a u nichž běžná optická korekce nepostačuje.*“ (Schindler, Pešák, 2002)

Nutno dodat, že ke vzniku zrakové vady (ke snížení zrakových schopností) predisponující zrakové postižení může dojít v kterékoli části zrakového orgánu (v oku, nervové dráze i ve zrakovém centru mozku) a že „běžný život“ uvedený v definicích zahrnuje jak činnosti týkající se samotného zrakového vnímání, tak i oblast orientace a samostatného pohybu, samostatnosti a soběstačnosti, komunikace a navazování vztahů, mentálního vývoje, psychické pohody a mnoho dalších. Toto potvrzuje i Pipeková (2010), která říká, že vliv zrakového postižení je komplexní a zasahuje celou osobnost jedince, jeho psychický i fyzický vývoj.

1.2 Klasifikace zrakového postižení

Stejně jako se liší jednotlivé definice základních pojmů v dané problematice, tak ani klasifikace zrakového postižení není jednotná. Vždy záleží na kontextu, v jakém na zrakové postižení nahlížíme, a kritériích, které si stanovíme jako klíčové pro jeho rozdělení. Několik nejčastěji užívaných způsobů dělení shrnuje Slowík (2007, s. 63) v přehledné tabulce:

Tabulka 1: Klasifikace zrakového postižení (Slowík, 2007, s. 63)

podle postižených zrakových funkcí	<ul style="list-style-type: none">• snížení zrakové ostrosti• omezení zorného pole• poruchy barvocitu• poruchy akomodace (refrakční vady)• poruchy zrakové adaptace• poruchy okoohybné aktivity• poruchy hloubkového (3D) vidění
podle stupně zrakového postižení	<ul style="list-style-type: none">• slabozrakost• zbytky zraku• nevidomost
podle doby vzniku	<ul style="list-style-type: none">• vrozené• získané
podle etiologie	<ul style="list-style-type: none">• orgánové (např. vady čočky nebo sítnice)• funkční (poruchy binokulárního vidění, např. tupozrakost, strabismus)

Mnozí autoři se shodují, že zřejmě nejrozšířenějším a nejpoužívanějším je uvedené dělení podle stupně zrakového postižení. I na tuto konkrétní klasifikaci existuje více pohledů, které se částečně liší i od výše zmíněného dělení uvedeného Slowíkem.

Pro účely této práce si uvedeme klasifikaci podle stupně zrakového postižení z pohledu dvou hlavních oborů, které se primárně zabývají osobami se zrakovým postižením. Jsou to oftalmologie (oční lékařství), spadající mezi lékařské disciplíny, a tyflopédie (speciální pedagogika osob se zrakovým postižením), spadající pod disciplíny speciálně pedagogické. Pro potřeby každé z těchto dvou vědeckých disciplín je zrakové postižení klasifikováno s ohledem

právě na ty priority a důležité charakteristiky, které korespondují s jejím obsahem a potažmo vedou k naplnění jejich cílů.

Z lékařského hlediska je především důležité zjistit, na jaké úrovni funguje zrakové vnímání. Pro tyto účely se jako nejdůležitější charakteristiky zrakového postižení jeví centrální zraková ostrost a rozsah zorného pole. WHO v aktuální verzi MKN-10 na základě těchto charakteristik vymezuje následující kategorie:

1. Mírná nebo žádná zraková vada 0 – ZO stejná nebo lepší než 6/18, 3/10, 20/20.
2. Středně těžká zraková vada 1 – ZO horší než 6/18, 3/10, 20/20; stejná nebo lepší než 6/60, 1/10, 20/200.
3. Těžká zraková vada 2 – ZO horší než 6/60, 1/10, 20/200; stejná nebo lepší než 3/60, 1/20, 20/400.
4. Slepota 3 - ZO horší než 3/60, 1/20, 20/400; stejná nebo lepší než 1/60, 1/50, 5/300 nebo počítání prstů na vzdálenost 1 metru.
5. Slepota 4 – ZO horší než 1/60, 1/50, 5/300 nebo počítání prstů na vzdálenost 1 metru, stejná nebo lepší než vnímání světla.
6. Slepota 5 – žádné vnímání světla.

Všechny z uvedených vad mohou být binokulární (na obou očích) nebo monokulární (na jednom oku), měří se při otevření obou očí a je-li třeba, tak s vyznačením užití korekce. Bereme-li v úvahu rozsah zorného pole, pak pacienti se zorným polem na lepším oku ne větším než 10° kolem centrální fixace mají být zařazováni do kategorie 3. Pro monokulární slepotu se tento stupeň ztráty zorného pole uplatní pro postižené oko. (ÚZIS ČR, 2017)

Důležitost oftalmologického hlediska se objevuje i v lékařské literatuře. Například Dotřelová (in Kraus, 1997, s. 317) dělí zrakové postižení následovně:

a) slabozrakost

- lehká (ZO 6/19-6/60 včetně),
- těžká (ZO 6/6-3/60 včetně),

b) nevidomost

- praktická (ZO 3/60-1/60 včetně, binokulární zorné pole 5°-10°kolem centrální fixace),
- skutečná (ZO pod 1/60 – světlocit, binokulární zorné pole 5°a méně),
- plná (světlocit s chybnou projekcí až do ztráty světlocitu).

Podobné dělení vycházející z lékařského pojetí zrakového postižení uvádí ve svých publikacích např. Kuchynka (2007) nebo Hycl a Valešová (2003). Pověštinou se ztotožňují jak

s rozdělením jednotlivých kategorií, tak i s intervalem ZO, do kterého spadají. Zajímavé je pak dělení podle Řehořové (in Rozsival, 2006), která kromě slabozrakosti (ZO 6-18-3/60) a nevidomosti (ZO pod 0,5/50) operuje navíc s pojmem „zbytky zraku“. Do této kategorie řadí osoby se ZO 3/60-0,5/50, které mají částečně zachovanou schopnost využívat zrak, přičemž to, co již nedokáží zaznamenat zrakem, doplňují hmatem a sluchem. Vymezení této kategorie má speciálně pedagogický přesah, jelikož jeho význam je především ve výchovně-vzdělávacím procesu těchto osob.

Oftalmologické aspekty (nejen tedy zraková ostrost a zorné pole, ale obecně stav zrakového orgánu a funkčnost zraku) však nejsou tím jediným, co definuje a charakterizuje zrakové postižení jedince. Obzvláště tomu tak je na poli tyflopédie, vědy, která se zabývá výchovou a vzděláváním osob se zrakovým postižením. Ačkoli jednotlivé kategorie i v tomto oboru vycházejí z původní lékařské literatury a terminologicky se mnohdy překrývají, vymezují se (spíše než zorným polem a zrakovou ostrotí) především celkovou úrovní daného jedince a mírou a způsobem podpory, kterou při svém postižení potřebuje. Tyflopédické dělení tedy vychází především z oho, jakým způsobem postižení zasahuje do každodenního života, jak omezuje v samostatném pohybu a orientaci, v rozvoji, vzdělávání, samostatnosti, socializaci a podobně. Důležitou roli zde kromě míry postižení hraje i mnoho jiných faktorů. Například věk jedince, doba vzniku daného postižení a délka jeho trvání, osobnostní předpoklady apod. Přestože mnoho z těchto faktorů je ryze individuálních, můžeme pro potřeby speciálně pedagogické praxe rozdělit osoby se zrakovým postižením do 4 základních skupin:

1. Osoby nevidomé.
2. Osoby se zbytky zraku.
3. Osoby slabozraké.
4. Osoby s poruchou binokulárního vidění. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007, s. 41)

Osoby nevidomé jsou dle Finkové, Ludíkové, Růžičkové (2007) chápány jak osoby s nejtěžším stupněm ZP, jejichž zrakové vnímání je narušeno na stupni nevidomosti (slepoty). Jedinci v této kategorii nemohou získávat informace z okolí zrakovou cestou, a proto je třeba nahradit zrakové poznání jinými, zástupnými, tzv. kompenzačními činiteli. Tyto rozděluje Růžičková (2006) na nižší, kam spadá sluch, hmat, čich a chuť, a vyšší, do nichž řadí pozornost, představivost, paměť a myšlení, popřípadě i řeč, koncentraci či fantazii. Pro ucelenou představu o vnímaném je vždy vhodné užívat několik kompenzačních činitelů současně.

Dle Vítkové a kol. (2004) jsou nejvýznamnějšími kompenzačními činiteli sluchové a hmatové vnímání. Sluch přitom považuje za důležitý především ve zprostředkovaném poznání a v sociální orientaci. Rozvoj sluchového vnímání podle ní staví především na přirozené potřebě sluchových podnětů, zejména řeči – tu dítě vnímá již prenatálně, a přestože jí zatím nerozumí, rozvíjí u něj alespoň sluchové soustředění. Ačkoli Růžičková (2006) naznačuje, že sluch je ve své podstatě smyslem podobným zraku (především tím, že zprostředkovává informace na dálku a lze jej dobře kombinovat s vyššími kompenzačními činiteli, jako je představitost a paměť), Požár (2000) vidí jeho velký nedostatek v tom, že neposkytuje konkrétní představu o předmětech jak takových. Vítková a kol. (2004) dodává, že orientace nevidomých osob na zvuky velmi záleží právě na tom, jak jsou schopni spojit si je s jednotlivými předměty a úkony. Proto je třeba sluch neustále cvičit a rozvíjet schopnost lokalizace a diferenciací zvuků, a to ideálně v různých hlučných prostředích.

Hmat můžeme definovat jako „*schopnost kožního a pohybového analyzátoru odrážet četné prostorové a fyzikální vlastnosti a kvality objektů specifickou pouze pro člověka.*“ (Vítková a kol., 2004, str. 88). Zajímavým faktem je, že hmatovým vnímáním člověk dokáže o předmětech získat více informací než zrakovým. Litvak (1979) říká, že zrakem i hmatem rozpoznáme tvar, velikost, směr, vzdálenost, trojrozměrnost, klid a pohyb – pouze zrakem poté rozlišíme ještě barvu, pouze hmatem zase tvrdost, váhu, teplo a chlad. Na druhou stranu má hmatové vnímání i řadu nevýhod – je parciální (tzn. vnímáme po částech, nikoli komplexně), pomalejší, vyžaduje více námahy a soustředění a je ho možné realizovat jen v přímém kontaktu s vnímaným (Vágnerová in Keblová, 1996). Hmatové vnímání rozdělil Litvak (1979) na pasivní, aktivní a instrumentální. Pasivní hmat se odehrává za relativního klidu povrchu receptoru i vnímaného předmětu a nevzniká při něm celkový obraz předmětu (neodráží tvar ani obrysy). Aktivní hmat (haptika) naproti tomu vzniká aktivním ohmatáváním objektu a jedinec jím získává představu o jednotlivých vlastnostech předmětu i jeho umístění v prostoru. Instrumentální (zprostředkovaný) hmat je takový, který se uskutečňuje za pomoci nějakého nástroje nebo náčiní, např. oťukávání cesty holí, podrážkou, protézou. (Vítková a kol., 2004)

Hmatové vnímání se nerealizuje pouze skrze ruce (monomanuálně – jednou rukou, bimanuálně – oběma rukama), ale i prostřednictvím plosek nohou, čela nebo úst (to především v raném dětství). Je třeba rozvíjet různé způsoby i cesty hmatového vnímání úměrně věku a možnostem klienta. S dětmi doporučuje Vítková a kol. (2004) trénovat např. mačkání papíru, zasouvání předmětů a kolíčků či prohlížení jednoduchých reliéfních obrázků. U dospělých radí Růžičková (2006) třídit mince, vyšívát nebo se věnovat jiným ručním pracím s rozličnými materiály. Samozřejmostí je nácvik chůze po různých typech povrchů.

Čich a chuť jsou pak smysly spíše doplňkovými. Za významnější z nich lze považovat čich, jelikož může usnadnit orientaci v prostoru (rozpoznání typické vůně určitého prostředí), varovat nás ohledně charakteru předmětu či látky, čerstvosti jídla či čistotě oblečení.

Vyšší kompenzační činitele (pozornost, představivost, paměť, myšlení, řeč) se u jedince, který neměl možnost poznávat svět skrze zrakové vnímání, vyvíjejí značně odlišně. Myšlení a představivost se nemůže opřít o žádné vizuální paměťové stopy, většina pojmů, s nimiž se setká, jsou pro něj těžko uchopitelné a je náročné s nimi pracovat, narušena je schopnost přesného vybavení, analyticko-syntetického myšlení, srovnávání či zobecňování. Tam, kde běžný člověk použije zrakovou kontrolu (sebeobsluha, orientace), nevidomý je odkázaný pouze na svoji paměť. Paměť a pozornost jsou proto využívány takřka v každé situaci a v mnohem větší míře než u vidících. Řeč má velký význam pro osvojování poznatků a kontakt s okolním světem, získávají z něj skrze ni informace a rovněž je sdělují. (Růžičková, 2006)

Všechny zmíněné kompenzační činitele samozřejmě rozvíjíme u všech skupin osob se ZP, nicméně u nevidomých je jejich využití nejčastější a nejvíce nezbytné.

Jako na specifickou kategorii můžeme v některých případech nahlížet na skupinu **osob později osleplých**. Za osobu později osleplou je v tomto případě považován ten jedinec, jenž přišel o zrak v průběhu života po ukončení přípravy na povolání – tedy v době, kdy měl již alespoň přibližnou představu o své budoucnosti, pracovním uplatnění i společenské roli. Kvůli vzniklé zrakové vadě však tyto jedinci musí přehodnotit své dosavadní postoje a vize. Opětovné zařazení do společnosti značně usnadní využití zachovaných paměťových stop, se kterými je však třeba pracovat co nejdříve, neboť již 3 měsíce po ztrátě zraku začínají vyhasínat (Růžičková, 2006). Dle Ludíkové (1988) je pro znovuzачlenění později osleplého jedince do společnosti důležitá mj. psychorehabilitace, výcvik náhradních smyslů, nácvik čtení a psaní reliéfního písma a rekvalifikace pro nové, vhodné povolání, jelikož jedinec většinou již není schopen vykonávat původní.

Osoby se zbytky zraku vymezují Finková, Ludíková, Růžičková (2007) jakožto osoby s takovou zrakovou vadou, která se pohybuje v rozmezí praktické slepoty a těžké slabozrakosti. Ačkoli je zrakové vnímání velmi omezeno, i tak je pro většinu těchto jedinců vedoucím druhem poznávání při všech typech činnosti (Vítková a kol., 2004). Jsou však ve zrakovém vnímání velmi limitováni, navíc při něm musejí vynakládat značné úsilí a nadměrnou koncentraci. Ke všemu má jejich vada často tendenci se postupně zhoršovat. Vzhledem k těmto důvodům je nejvhodnější pracovat s těmito jedinci formou tzv. dvojmetody. To je metoda, při níž se kombinují postupy uplatňované v práci se slabozrakými i s nevidomými. Při většině aktivit je

využíván zrak, avšak za dodržování velmi přísných zásad zrakové hygieny (viz níže), zároveň se věnují čtení zvětšeného černotisku za pomoci lupy, učí se reliéfní slepecké písmo, rozvíjí se u nich všechny kompenzační činitele (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007). Stejně tak je velmi vhodné zrak rozvíjet tzv. zrakovou stimulací, což je soubor technik, metod a postupů, které mají za úkol využít sebemenší zbytky zraku jedince a pomoci mu je využívat a rozvíjet, tedy pomoci klientovi nejenom vidět, ale i dívat se. (Vítková a kol., 2004)

Osoby slabozraké tvoří nejpočetnější a nejrozmanitější skupinu osob se ZP. Finková, Ludíková, Růžičková (2007, s. 43) definují tuto kategorii jako skupinu osob, jež mají zrakové vnímání na stupni slabozrakosti, přičemž slabozrakostí je myšleno "*orgánové postižení obou očí, které i při optimální brýlové korekci činí jedinci problémy v běžném životě*". U slabozrakých dochází ke snížení, omezení či deformaci zrakového vnímání, postižena je zraková ostrost, zorné pole, případně barvocit. Růžičková (2006) dále dodává, že slabozrakost může mít rozličné příčiny (např. v krátkozrakosti, dalekozrakosti, nystagmu, šedém či zeleném zákalu atd.) a pro každou z nich je třeba volit zcela odlišný speciálně-pedagogický přístup. Obecně lze ale říci, že tito jedinci mohou mít obtíže při vytváření představ, které jsou nepřesné a neúplné, při grafickém pracovním výkonu nebo při odhadu vzdálenosti či hloubky. V oblasti mobility pak bývá problém v menší jistotě a rychlosti pohybu a při vyhledávání nových míst (volí tudíž raději známé trasy). (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007)

Při práci s osobami slabozrakými je důležité dodržovat zásady tzv. zrakové hygieny, což jsou určité principy či pravidla, která mají za cíl zabránit dalšímu zhoršování ZP. Nezbytností je maximální možná korekce dané zrakové vady, a to buď vhodnými brýlemi, kontaktními čočkami, popřípadě operativně. Dále je třeba mít na paměti, že pro tyto jedince je specifická vyšší míra unavitelnosti a pomalejší pracovní tempo při činnostech vyžadujících zrakové vnímání, jelikož při takovéto aktivitě musí vynaložit větší míru koncentrace, což se v důsledku může projevit třeba bolestí hlavy nebo pálením očí. Je proto nutné volit činnosti tak, aby umožňovaly zrakovou relaxaci, a střídát aktivity zaměřené na práci do blízka a do dálky. Přípustná doba práce do blízka se uvádí mezi 5 až 15 minutami, přesnou délku však individuálně stanoví oftalmolog. Nezbytná je rovněž správná intenzita osvětlení, která je u každého jedince odlišná. Vhodné centrální nasvícení místnosti zajišťují např. kazetové stropy, jejichž světlo je rovnoměrně rozptýlené a blízké přirozenému osvětlení, k lokálnímu nasvícení je pak možno využít různé lampičky nebo lightboxy. U světloplachých jedinců je často třeba intenzitu osvětlení naopak snížit. Stejně důležité jako osvětlení je i vybavení a celkové řešení místností a vnitřních prostor. Velká a členitá okna by měla mít možnost zastření, barvy stěn by

měly být voleny tak, aby příliš nepohlcovaly ani neodrážely světlo, nejlépe v pastelových barvách, vybavení místnosti by s nimi mělo jasně kontrastovat a neobsahovat lesklé či větší prosklené plochy. Z vhodných pomůcek pro práci se slabozrakými jedinci můžeme jmenovat například grafické materiály se silnější konturou a nepříliš detailními prvky, učebnice a knihy ve zvětšeném černotisku, speciální televizní a jiné lupy, popřípadě počítačový software např. ke zvětšení uživatelské obrazovky. (Rozsival, 2007; Růžičková, 2010)

Osoby s poruchami binokulárního vidění tvoří poslední z hlavních kategorií osob se ZP. Binokulární vidění znamená souhru zrakového vnímání obou očí, jejímž důsledkem je schopnost prostorového vidění. Tato schopnost není vrozená, ale vyvíjí se od narození cca do 6 let věku, kdy se postupně stabilizuje a upevňuje. Pokud do tohoto vývoje zasáhne nějaká porucha či nemoc nebo pokud některé části zrakového aparátu nemají normální funkční předpoklady, může se binokulární vidění vyvíjet patologicky. Správné binokulární vidění probíhá ve třech fázích:

- simultánní vidění - schopnost vyvíjí stejnocenný obraz na sítnici obou očí,
- fúze – spojení obrazu pravého a levého oka v jeden vjem,
- stereopse – schopnost prostorového vnímání s nejvyšším stupněm binokulárního vidění.

Pokud se na sítnicích nevytváří stejné obrazy, nemohou splynout a dochází k některé z poruch binokulárního vidění. Konkrétně se jedná o strabismus (šilhavost) a amblyopii (tupozrakost). Tyto poruchy lze ve většině případů při včasném zásahu během vývoje binokulárního vidění eliminovat. Jsou proto typické především pro předškolní věk.

Strabismus (šilhavost) definujeme jako poruchu rovnovážného postavení očí, kdy se zpravidla jedno z nich odchyluje od rovnovážné osy. Zprvu tak dítě vidí obraz dvojitý, postupně se učí obraz z odchýleného oka eliminovat, funkce tohoto oka tak slábne a oko se stává tupozrakým. (Keblová, Novák, Lindáková 2000) Dle Finkové, Ludíkové, Růžičkové (2007) bývá příčinou strabismu dysfunkce v oblasti CNS (centrální nervové soustavy), oko-hybných svalů nebo ve snížené zrakové ostrosti uhýbajícího oka.

Amblyopie (tupozrakost) je snížení zrakové ostrosti zpravidla jednoho oka, které nemá objektivní organickou příčinu – pokud je organický nález přítomen, neodpovídá stupeň snížení ZO stupni vady. Hycl a Trybučková (2008) dělí amblyopii na tři typy: kongenitální, která je vyvolaná vrozenou organickou lézí v optickém systému a je neléčitelná, amblyopii vzniklou ze zástavy vývoje (do 4. roku věku), a amblyopii z vyřazení z funkce, která se tvoří až po dokončení vývoje, např. vlivem zákalu.

Dle Keblové, Lindákové, Nováka (2000) je při poruchách binokulárního vidění nejčastěji narušeno vnímání prostoru a prostorových vztahů, vizuálně-motorická koordinace, zraková analyticko-syntetická činnost, zraková ostrost, vnímání barev, zrakové představy či motilita očí. Ve výchovně-vzdělávacím procesu se postižení projevuje pomalejšími a nepřesnějšími motorickými reakcemi, potížemi při výuce čtení a psaní, rychlejší unavitelností, slzením, dvojitým viděním či zjevným vadným postavením očí, které může způsobit problém při snaze o začlenění do kolektivu. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007)

Vítková a kol. (2004) popisuje nápravu poruch binokulárního vidění jako proces, který začíná vhodnou brýlovou korekcí pro zlepšení ostrosti i odchýlení oka. V polovině případů tak nemusí dojít na operaci. Při amblyopii se na vedoucí oko nasadí okluze (tzn. překryje se zcela náplastí či částečně přes sklo brýlí), čímž opět dojde ke zlepšení ostrosti a zmenšení útlumu nezakrytého, „horšího“ oka. Dále se aplikují jednotlivá pleoptická a ortoptická cvičení. Až po vyzkoušení všech možností konzervativní léčby se přistupuje k operaci, nicméně s pleoptickými a ortoptickými cvičeními se pokračuje i nadále.

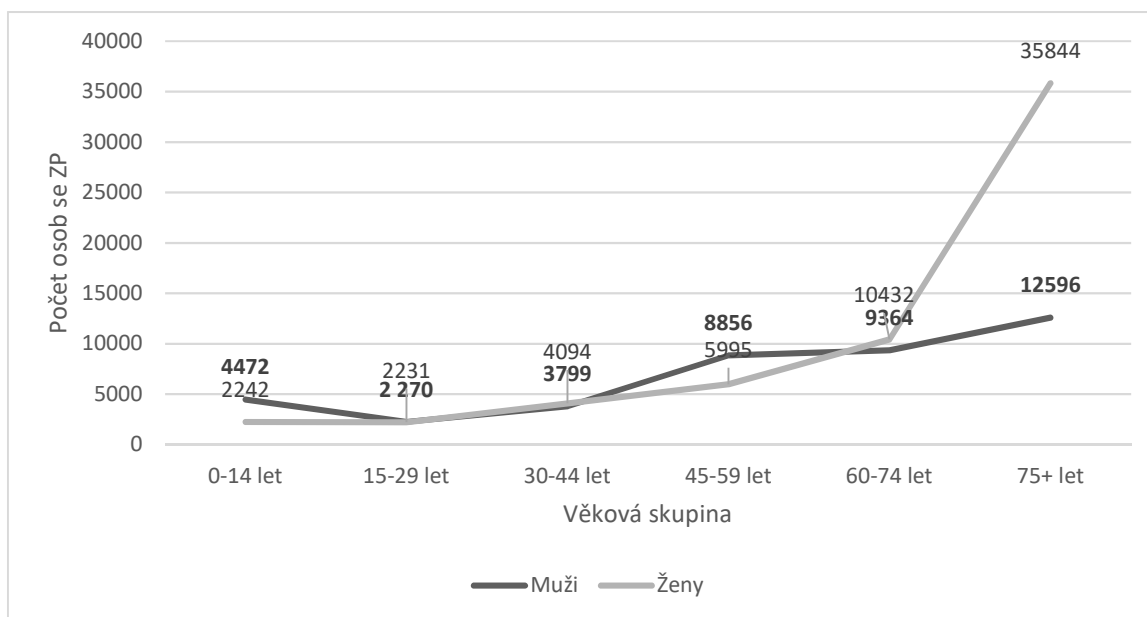
Aktivní i pasivní pleoptická cvičení jsou určena k nápravě amblyopie a provádějí se s okluzí. Při aktivních se činnosti dítě aktivně účastní (mozaiky, stavebnice, vypichování, korálky, míčové hry, chůze po čáře, případně práce s různými přístroji – např. zakrývání rozsvěčujících se světel na lokalizátoru nebo obtahování kontur obrázku kovovým perem korektoru). U pasivních cvičení je dítě pouhým pozorovatelem, např. při cvičení s CAM stimulátorem sleduje otáčející se černobílé šachovnice. Ortoptická cvičení se provádějí bez okluze a slouží k nácviku binokulárního vidění. Mezi přístroje, kterých se využívá při ortoptických cvičeních, patří např. troposkop nebo cheiroskop (Vítková a kol., 2004). Při poruchách binokulárního vidění je rovněž vhodné nacvičovat i jiné narušené dovednosti – rozlišování barev, zrakovou paměť, orientaci v prostoru a jiné. (Růžičková, 2010)

1.3 Zrakové postižení v České republice

První část kapitoly měla za cíl seznámit čtenáře se zrakovým postižením a s jedinci se ZP spíše obecně. Nyní se zaměříme na tuto problematiku konkrétněji, a to v kontextu naší země. Uvedeny jsou zde některé statistické údaje týkající se věku a pohlaví osob se ZP žijících v ČR, příčiny a stupně jejich postižení. Získané informace mají pro tuto práci nezpochybnitelný přínos, neboť poukazují na míru daného problému u nás, a tudíž i na potřebu jej aktivně a zodpovědně řešit. Rovněž mohou být i jakýmsi základním vodítkem, na které skupiny obyvatel a v kterých oblastech je třeba se zaměřit.

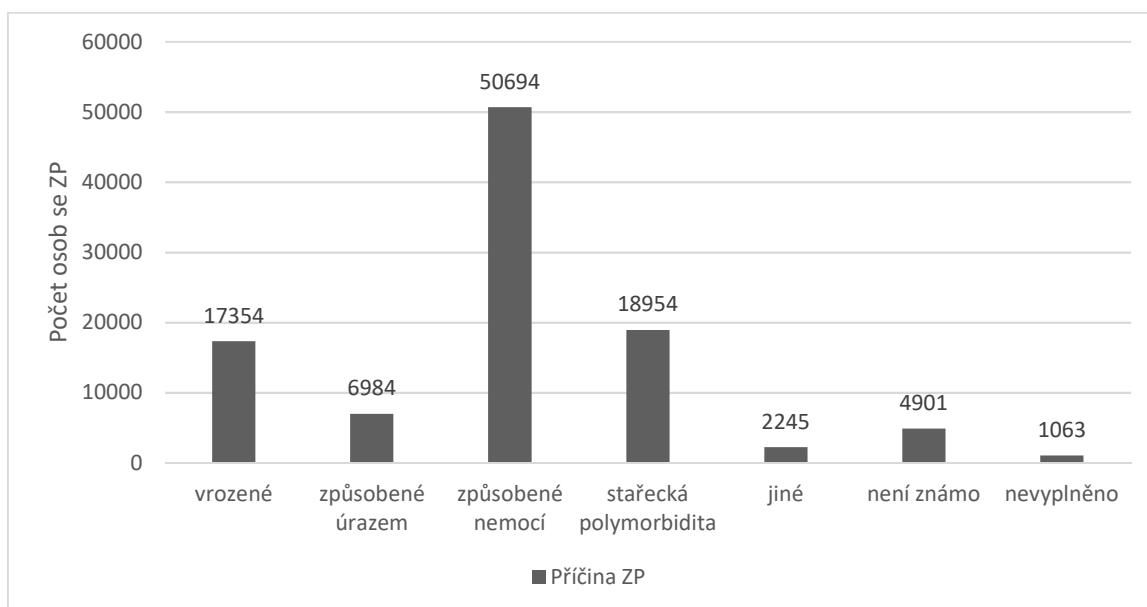
Níže uvedené grafy vycházejí z údajů zjištěných a uvedených ve Výběrovém šetření osob se zdravotním postižením (VŠPO 13), které roku 2013 vydal Český statistický úřad (ČSÚ, 2013). Toto šetření se opírá o údaje aktuální ke dni 31. 12. 2012, kdy na území ČR žilo 10 516 125 obyvatel, z toho 5 164 349 mužů a 5 351 776 žen. Zároveň je třeba podotknout, že pod pojmem „osoby se ZP“ jsou ve VŠPO 13 zahrnuty i osoby, které mají ZP v kombinaci s postižením jiného typu.

Graf 1 – Počet osob se ZP v ČR dle věku a pohlaví

Z grafu můžeme vidět, že průměrně se incidence zrakového postižení zvyšuje s přibývajícím věkem, přičemž velmi rapidní nárůst je patrný zejména po 75 roce věku, a to především u žen. Od tohoto tvrzení se odchyľuje rozdíl mezi 1. a 2. věkovou skupinou, kdy počet případů ZP naopak klesá – to může být způsobeno např. úmrtností v raném věku (hl. v případě různých vrozených kombinovaných postižení) nebo nápravou poruch binokulárního vidění v předškolním věku. Dále lze vyčíst, že celkem bylo v ČR zaznamenáno 102 195 případů zrakového postižení, přičemž u mužů se jednalo o 41 357 případů, zatímco u žen dokonce o 60 838. Srovnáme-li tato čísla s údaji zjištěnými ve VŠPO 07, což je obdobné šetření realizované ČSÚ v roce 2007, zjistíme, že od počátku roku 2007 do počátku roku 2013 u nás vzrostl počet osob se ZP o 14 756. Zatímco celkový nárůst populace v ČR činil v tomto období cca 2,2 %, u skupiny osob se ZP to byl nárůst o necelých 17 %. Z toho vyplývá, že se počet osob s tímto typem postižení neustále rapidně zvyšuje. Tento vzrůstající trend potvrzuje i Světová zdravotnická organizace, která uvedla, že mezi lety 1990 až 2020 celosvětově očekává až zdvojnásobení počtu případů ZP (WHO, 2007).

Graf 2 – Počet osob se ZP v ČR dle etiologie postižení

Zde je zřejmé, že jednoznačně nejrozšířenější příčinou ZP jsou v České republice různá onemocnění. Dle VŠPO 13 stojí zhruba za polovinou všech případů ZP u nás. Mezi nejčastější nemoci, které způsobují těžší formy ZP, jsou v zemích Evropské unie (a potažmo tedy i v ČR) věkem podmíněná makulární degenerace (57 %), glaukom (20 %), diabetická retinopatie (17 %) a katarakta (6 %). Může se ale jednat i o různá nádorová onemocnění oka, zrakového nervu či zrakového centra, popř. o důsledek jiných onemocnění, jako např. roztroušené sklerózy, meningitidy a dalších (Stejskalová, 2010).

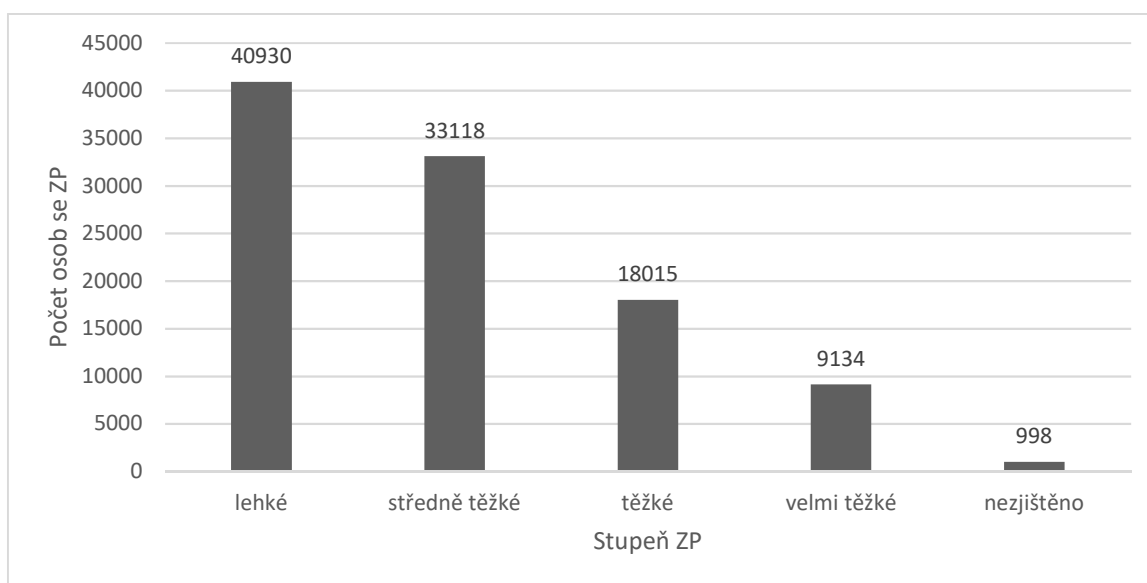
Jako druhou nejčastější příčinu uvádí VŠPO 13 tzv. stařeckou polymorbiditu, tzn. kumulaci a vzájemné podmiňování různých poruch a onemocnění s přibývajícím věkem. S tím souvisí například i postupná ztráta elasticity oka způsobující stařeckou vetchozrakost (Růžičková, 2010). Ostatně i většina výše zmíněných onemocnění má úzkou souvislost právě s vyšším věkem jedinců. Tato zjištění potvrzuje i Kuchynka (Kuchynka a kol., 2007), který mluví o postupném nárůstu incidence onemocnění typických pro vyšší věkové kategorie a vnímá je jako nezbytný důsledek změny životního stylu a prodloužení průměrné délky života. Zde uvedené příčiny tedy korespondují s daty uvedenými v grafu č. 1., jež se vztahují k věku jedinců se ZP.

Pomyslnou třetí příčku pak zaujímají příčiny vrozené. Zde se může jednat jak o ZP s genetickou etiologií, tedy vzniklé na základě dědičné dispozice, tak o ZP způsobené prenatálním poškozením (tzn. v období od početí do narození jedince). Mezi negativní faktory působící na plod v období těhotenství patří různá zánětlivá či virová onemocnění matky, abúzus

alkoholu a drog, mechanické, chemické nebo fyzikální vlivy vnějšího prostředí a další. Květová-Švecová (2000) uvádí, že u dětí do pěti let jsou vrozené dispozice příčinou až 92 % všech případů ZP, přičemž za 37 % případů stojí dědičnost a zbylých 55 % mají na svědomí ostatní patologické prenatální vlivy.

V neposlední řadě mohou ZP způsobit i rozličná poranění hlavy nebo přímo oka – ta mohou mít příčinu v různých úrazech, případně v chemickém či fyzikálním působení, jako je např. popálení nebo poleptání oka (Růžičková, 2010).

Graf 3 – Počet osob se ZP v ČR dle stupně postižení

Je patrné, že lehčí formy ZP se v české populaci vyskytují častěji než formy těžší. Velmi těžké formy ZP (praktická až plná slepota) tvoří cca 9 % z celkového počtu případů ZP u nás. Pokud bychom vycházeli z odhadů WHO, zjistili bychom, že celosvětově tvoří nevidomí takřka 23 % všech osob se ZP (Kuchynka a kol., 2007). Česká republika je tedy vysoce nad světovým průměrem, co se týče míry zrakového postižení. Vyšší incidence případů těžkého ZP se naopak vyskytuje především v rozvojových zemích, kde je nižší úroveň zdravotnictví, menší osvěta občanů a komplikovanější možnost dodržování hygienických zásad, což má za následek vznik i takových onemocnění, která se u nás prakticky nevyskytují, jako je trachom nebo říční slepota. (Stejskalová, 2010) I tak u nás ale osoby s těžšími formami ZP tvoří nezanedbatelnou skupinu, jejímž potřebám je nezbytné věnovat dostatečnou pozornost.

2 Důsledky zrakového postižení

Každé postižení s sebou přináší určitá omezení a klade do životní cesty mnohdy i nečekané překážky. U zrakového postižení tomu není jinak. To, jaké tyto důsledky budou a jak se s nimi jedinec vyrovná, závisí na mnoha faktorech. A to na faktorech daných jak osobností jedince – jeho věku, povaze, míře či době vzniku jeho postižení, tak i na faktorech prostředí – přístupu okolí, existenci sítě vhodných institucí a podpůrných organizací, možnosti využití kompenzačních pomůcek či bezbariérových úprav, vhodnosti a včasnosti pomoci a dalších. Na následujících stranách bude ve stručnosti shrnuto, ve kterých zásadních oblastech jsou důsledky ZP pro běžný život jedince nejmarkantnější a jakými prostředky může se vzniklými překážkami bojovat na své cestě k samostatnosti a potažmo ke zvýšení kvality života.

2.1 Sebepřijetí a socializace

Oblast vztahů je pro osoby se ZP v mnohém komplikovaná. A to jak v rámci vztahů k lidem ve svém okolí, tak i ve vztahu k sobě samému. Přijetí sebe sama a přijetí naší osoby společností jdou ruku v ruce. Cítíme-li se societou akceptováni a respektováni, jistě se to promítne i do našeho sebehodnocení. Stejně tak se v něm odrazí i případné předsudky či segregace, s níž se setkáme. U jedince se ZP to platí dvojnásob. Zároveň nás však společnost mnohdy přijímá tak, jak přijímáme my sami sebe, neboť své postoje nevědomky prezentujeme i na venek. Proto je nezbytné budovat zdravý vztah vůči sobě i vůči svému okolí jakožto primární předpoklad pro úspěšné zvládnutí života s postižením. Jedním z hlavních faktorů při vyrovnávání se s postižením je věk, ve kterém se objeví.

Jedná-li se o postižení vrozené, má jedinec více času na jeho přijetí a od malička má k dispozici škálu podpůrných opatření, což ho může v mnohém na budoucí situaci připravit. Mnohem větší emoční trauma nastává v případě postižení získaného, tím spíše přijde-li náhle. Tehdy velmi záleží na emoční zralosti jedince a podpoře, kterou mu poskytne okolí. (Růžičková, 2006)

Základ sebepojetí je daný již v prvních letech života a velký vliv má na něj v tomto období přístup rodiny jakožto primárního socializačního činitele – tento přístup bývá však při zjištění ZP u vlastního potomka mnohdy pozměněný. Nekritická láska vůči dítěti s postižením v něm může budovat nezdravé sebevědomí, nadměrné ochraňování či protekční výchova naopak sebevědomí dítěte snižuje. Při perfekcionistačké výchově, kdy si rodiče odmítnou postižení dítěte připustit a přetěžují jej nadměrnými nároky, může dítě trpět úzkostmi a pocity

méněcennosti. Nejhorším přístupem je zavržení dítěte v podobě zanedbávající výchovy či dokonce odložení do ústavu, což mnohdy vede k citovým i podnětovým deprivacím.

Předškolní období je obdobím aktivity a sebeprosazování – to se však u dětí se ZP nemusí přirozeně vůbec objevit. Mnohdy preferují spíše stereotyp a závislost, což v nich rodiče svým přístupem často podporují. Vhodné je v tomto období umístit dítě do MŠ, kde má možnost poznat novou sociální skupinu vrstevníků, čímž uvolňuje vazbu na rodiče a dochází u něj k emancipaci a sebeprosazení.

Rovněž vstup do ZŠ je pro dítě se ZP náročný. Role školáka s sebou nese určitou prestiž a pro rodiče je jistým potvrzením normality dítěte. Důraz na školní úspěchy může být pro dítě motivačním a vést ke zvýšení jeho sebevědomí, efekt však může být i zcela opačný. Proto je vždy třeba ke každému přistupovat individuálně a zrovna tak zvážit i výběr školy.

V období puberty dítě začíná být kritické vůči sobě i okolí, začíná hledat samo sebe, své možnosti a cíle, srovnává se s ostatními. Začíná rovněž toužit po navázání partnerského vztahu. Dopad ZP, zvláště progredujícího či nově získaného, může být v tomto období značný.

Ačkoli v dospělosti má jedinec již utvořenou identitu, při získání ZP často dochází ke změně sociálního statusu (hlavně v souvislosti s rodinou a s profesní kariérou), a tím i k negativnímu ovlivnění sebepojetí a vztahů. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007)

Veškeré zmíněné problémy spojené s psychickým a sociálním životem jedince se ZP zkoumá aplikovaná psychologická disciplína tyflopsychologie. Psycholog profesně orientovaný na oblast osob se ZP by měl využívat nedirektivních přístupů a vést jimi klienta k nalezení a akceptaci nové životní dráhy. Mezi jeho úkoly patří například poskytnutí krizové intervence při ztrátě zraku, podpora klienta i jeho rodiny během rehabilitace, posilování sociálních dovedností a adaptace klienta, rozvíjení jeho osobnostního potenciálu, pomoc při výběru profesního uplatnění či při řešení otázek budoucnosti. (Kimplová, Kolaříková, 2014)

Vítková a kol. (2004) popisuje tzv. koncepci sociálního učení, která je přímo určena pro zvládnání těchto těžkostí u osob se ZP v dětském věku. Koncepce spočívá v posilování „já“ a podpoře duševního růstu a duševní a fyzické rovnováhy, v pěstování individuálních kompenzačních dovedností, pozitivního sebehodnocení i zdravé sebereflexe, v motivaci k učení a správnému pracovnímu chování. Cílem je osvojení takových strategií chování a jednání, které jim v budoucnu umožní převzít zodpovědnost, kooperovat s ostatními a úspěšně se integrovat do společnosti.

2.2 Profesní příprava a pracovní uplatnění

Zrakové postižení bývá nezdědka překážkou i při volbě vzdělávací instituce a později i zaměstnání. Ačkoli právo na vzdělání i zaměstnání je nám všem legislativně dáno, cesta k jeho naplnění bývá u osob se ZP mnohdy ztížena. Pro výběr vhodné vzdělávací a karierní dráhy je vždy nutno zvážit reálné možnosti jedince, typ a míru jeho postižení i případnou progredující prognózu (Finková, Ludíková, 2013). Neméně důležité jsou však i možnosti a vstřícnost, s jakými přijde zvolená instituce.

Při výběru mateřské, základní i střední školy rodiče nejčastěji volí buďto zařízení, které je speciálně zřízeno pro děti s tímto typem postižení, nebo možnost individuální či skupinové integrace do běžné školy. Ačkoli je v poslední době upřednostňována právě integrace, obě z možností mají své klady i zápory a je vždy třeba posuzovat každý případ individuálně. Při výběru vzdělávací instituce mohou pomoci školská poradenská zařízení, především Speciálně pedagogická centra (SPC). Vysokou školu lze se ZP studovat pouze formou integrace, neboť u nás nenajdeme žádnou VŠ speciálně zřízenou pro osoby se ZP. Na většině VŠ však existují podpůrná centra, která studentům se ZP mohou poskytnout pomoc, např. přepis textů, zajištění pomůcek, individuální harmonogramy atd. (Vítková a kol., 2004)

Co se týče zaměstnání, mohou jedinci se ZP nalézt uplatnění buďto na otevřeném trhu práce, kdy je zaměstnavatel povinen přizpůsobit podmínky, prostředí i pracovní režim jejich potřebám, popřípadě mohou být zaměstnání na chráněném pracovním místě nebo ve výrobním družstvu, což jsou instituce speciálně vytvořené právě pro zaměstnávání osob s postižením. Pro lepší uplatnění na trhu práce existuje pro osoby se ZP možnost pracovní rehabilitace, která dle Jesenského (1995) představuje souvislou péči o osoby se změněnou pracovní schopností směřující k tomu, aby mohly vykonávat dosavadní, případně jiné vhodné zaměstnání. V rámci pracovní rehabilitace tak mohou osoby se ZP absolvovat různé rekvalifikační kurzy, které slouží k rozšíření jejich pracovních schopností. Pořádají je nejčastěji Úřady práce, dále pak např. Pobytové, rehabilitační a rekvalifikační středisko Dědina či Ústav sociální péče pro zrakově postižené v Brně (Vítková a kol., 2004).

Ačkoli dnes mají osoby se ZP jistě větší možnosti uplatnění než v minulosti, např. v informačních technologiích (Finková, Ludíková, 2013), přesto je počet nezaměstnaných se ZP v porovnání s celkovou mírou nezaměstnanosti téměř trojnásobný. Je to především špatnou návazností pracovní přípravy, rekvalifikačních kurzů a nízkou informovaností osob se ZP o jejich možnostech. (Vítková a kol., 2004)

2.3 Komunikace a příjem informací

Vliv ZP na komunikaci velmi závisí na věku, kdy k postižení došlo, a řečových schopnostech, které si jedinec do té doby osvojil. Jde-li o ZP získané až po zafixování řeči, nemělo by na ni mít dále významnější vliv. Avšak u ZP vrozeného či získaného v raném věku je narušena neverbální komunikace (mimika, gestika) i artikulace, jelikož dítě tyto věci nemá možnost správně odpozorovat z okolí. V řeči se mohou objevit echolálie (opakování slov) či verbalismy (používání slov bez přesného pochopení jejich významu). Ačkoli je tedy řeč částečně narušená, její verbální složka se časem a správnou péčí zpravidla výrazně zlepšuje, a dokonce se stává jedním z nejvýznamnějších kompenzačních činitelů. (Vítková a kol., 2004) Komplikace mohou ale nastat při příjmu či sdělování informací grafickou formou.

Texty pro osoby slabozraké jsou vyvedeny ve zvětšeném černotisku, obrázky mají méně detailů, silnější kontury a kontrastní barvy. Při čtení mohou slabozrací jedinci využít širokou škálu zvětšovacích pomůcek (lupy – přenosné, stolní kamerové, přenosné televizní, turmon...), při psaní pak např. fixy se silnější stopou. (Vítková a kol., 2004)

Jako alternativa běžného písma slouží osobám nevidomým hmatem vnímané Braillovo písmo. Jednotlivá písmena a znaky se zde skládají z kombinace až šesti reliéfních bodů. Pro jeho zápis slouží Pichtův psací stroj, Pražská tabulka či kolíčková písanka. Jakákoli grafická znázornění (obrázky, mapy) zhotovená nevidomými nebo pro potřeby nevidomých technikami reliéfních čar nebo velmi nízkých reliéfních ploch nazývá Jesenský (1988) tyflografií.

V poslední době rovněž roste zájem osob se ZP o využití moderních technologií, zejména počítače. Jeho používání lze osobám se ZP v mnohém usnadnit. Osoby slabozraké mohou využít digitální zvětšovací televizní lupu, která zahrnuje i monitor se zvětšenou úhlopříčkou a softwarovou lupu (např. ZOOM TEXT), která umožní zvětšit obsah obrazovky, nastavit kontrast barev apod. Prakticky nevidomý může využít lupu s hlasovou podporou, která obsah obrazovky i přečte. Osoby nevidomé mohou zase využít tzv. Braillový řádek, zařízení, které obsah obrazovky zobrazí v Braillově písmu. Některé Braillové řádky lze propojit s mobilním telefonem, což umožní skrze něj i čtení SMS zpráv. Nevidomí mohou rovněž využívat odečítače obrazovky (např. Out spoken, Jaws, Win Monitor), které přečtou nejenom text, ale i informují o veškerém dění na obrazovce (Finková, Regec, Růžičková, Stejskalová, 2012).

Pro uživatele internetu se ZP existují speciálně upravené webové stránky, které dodržují zásady tzv. „blindfriendly webu“. Mezi tyto zásady patří kontrast písma a pozadí, textová alternativa grafických symbolů, nastavitelná velikost písma a objektů na stránce, přehlednost a jednoduchost prvků atd. (Ondra, Pavlíček, 2002)

2.4 Sebeobsluha

Pod pojem sebeobsluha spadá především dovednost samostatného stravování, oblékání a hygieny, popřípadě péče o domácnost. Člověk, který ZP získal až v průběhu života, může u většiny běžných aktivit stavět na již získaných zkušenostech, paměťové stopy je však třeba neustále podporovat. Pokud k ZP dojde v počátcích života, je dítě zprvu jen pasivním příjemcem – i tak je třeba, aby veškeré aktivity a činnosti měly pevný postup a řád, byly rozděleny do jednotlivých kroků, postupovalo se od nejjednoduššího k náročnějšímu, aby rodiče dítěti vše vysvětlovali a neustále jej slovně stimulovali a vhodně motivovali, neboť dítě se základům všech činností učí právě skrze rodiče. Je vhodné zařadit hru s reálnými předměty denní potřeby či jejich imitacemi, stejně jako rozvíjet všechny zbylé smysly (zvuky spotřebičů, vůně a chuť jídla, vnímání teploty...). Většina aktivit se vyučuje metodou ruka v ruce, kdy dítě nejprve odhmatá pohyby ruky rodiče, poté je provádí samo s tím, že jeho ruku rodič vede, později jen přidržuje, až si nakonec dítě činnost zcela osvojí. Všechny aktivity je třeba ritualizovat – provádět vždy ve stejném sledu kroků, věci ukládat vždy na stejné místo, zautomatizovat si daný postup. Pro širokou škálu aktivit existují detailně rozpracované metodiky, které mohou osobám se ZP pomoci s jejich osvojením.

Při **oblékání** by dítě okolo 1 roku již mělo spolupracovat a zvedat ručičky, později si osvojit vysvlékání a do 3 let i oblékání základních částí oděvů. Mezi 3-6 rokem by pak postupně mělo zvládnout manipulaci se suchým zipem, zipem, knoflíky, a nakonec i tkaničkou. Důležité je naučit se rozpoznat rub a líc, umět si na těle oblečení upravit či zvládnout věci správně uložit. V pozdějším věku se učí zvolit vhodné oblečení dle počasí i situace, kombinovat jej a třídit, udržovat jeho čistotu, osvojit si základy praní, žehlení či zašívání (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007). Z pomůcek usnadňujících oblékání a činnosti s ním spojené lze jmenovat např. indikátory barev (COLORINO, COLORTEST) či navlékače jehel. (Bubeníčková, Karásek, Pavlíček, 2012)

Samostatné **stravování** se dítě učí už tím, že si osahá různé nádoby a potraviny. Každé jídlo by mělo být podáváno z talíře, který rovněž slouží jako symbol pro danou aktivitu – z důvodu lepší manipulace by měl být plastový a hlubší. Do tří let by dítě mělo ovládnout jezení lžící a pití z hrníčku, do nástupu na ZŠ pak zvládnout i příbor. Rovněž je třeba si osvojit nalévání pití s využitím indikátoru hladiny i bez něj, pouze za pomoci sluchové či hmatové kontroly. Příprava jídel začíná umýváním zeleniny, postupně se učí krájení, nabírání, ochucování či servírování (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007). Z pomůcek může osobám se

ZP pomoci kráječ chleba, nože s kontrastním ostřím, oddělovač žloutku a bílku, mluvící váha či minutka, odměrky s reliéfním značením nebo trychtýř (Schindlerová, Gůrová, 2007).

V oblasti **hygieny** patří mezi primární aktivity nácvik mytí rukou a čištění zubů, které se učí metodou ruka v ruce, dále chození na nočník či záchod (nacvičujeme v momentě, kdy již dítě stabilně sedí), koupání a sprchování. S tím souvisí osvojení si správného nastavení teploty vody a bezpečného pohybu v koupelně. Později si jedinci se ZP osvojují i metodiky mytí vlasů, čištění uší, holení či hygieny v období menstruace. Pro osoby se ZP je rovněž důležitá péče o ruce a nehty, neboť je častěji využívají k hmatovému kontaktu. (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007). Je vhodné, aby koupelna byla vybavena protiskluzovými podložkami, madly, silným osvětlením či zvětšovací zrcadlem. Z kosmetických přípravků je výhodná např. pasta s odklápěcím víčkem, lahvičky a tuby různých tvarů pro snadné odlišení hmatem či výrobky „2v1“ pro jednodušší aplikaci. (Schindlerová, Gůrová, 2007)

Péče o domácnost je pro osoby se ZP také mnohem náročnější. Především je třeba domácnost učinit maximálně bezpečnou – udržovat ve všem pořádek a systém, odstranit předměty zasahující do prostoru a jinak nebezpečné (klouzavé, visící, nestabilní), dveře nechávat zavřené či zcela otevřené, přidat prvky pro usnadnění orientace (tikající hodiny, běhouny v chodbě, ale i kontrastní nábytek pro slabozraké). Při úklidu chybí zraková kontrola, proto je třeba postupovat systematicky a s trpělivostí. Ovládací prvky přístrojů i jednotlivé předměty v domácnosti by měly být hmatně, zvukově či alespoň kontrastně odlišeny. Nejsnazší je k rozpoznání využít jejich vlastností - např. místa uložení, tvaru, hmotnosti, zvuku nebo vůně. Dále lze vytvořit různé kontrastní či hmatné prvky, od obyčejného korálku nebo značky zhotovené konturovací pastou, přes cedulky s nápisem v Braillově písmu psané na Pichtově psacím stroji nebo vytvořené pomocí tzv. dymokleští či tabulky s bodátkem, po speciální etikety, na které lze nahrát zvukový záznam a přečíst jej pomocí hlasové čtečky "Sherlock".

S péčí o domácnost souvisí i nakupování. Lidé se ZP raději využívají menší obchody s osobním kontaktem, stále častěji se uchylují i k nákupu přes internet. Důležitá je v tomto ohledu i schopnost manipulace s penězi. Jednotlivé bankovky od sebe osoby se ZP rozlišují nejčastěji podle velikosti, mince se pak liší i různými okraji. (Schindlerová, Gůrová 2007)

2.5 Prostorová orientace a samostatný pohyb

Schopnost osob se ZP orientovat se v prostoru a samostatně se v něm pohybovat je z hlediska této práce klíčová, proto jí zde věnujeme více prostoru než předchozím podkapitolám.

Jesenský (1978) vymezil **orientaci** jako proces, při němž jedinec získává informace z prostředí a zpracovává je k tomu, aby mohl účelně plánovat a realizovat pohyb v prostoru.

Pro úspěšnou orientaci je třeba mít o prostoru dostatečnou představu, znát jeho hranice a důležité orientační body. Dále ji dělí na makroorientaci a mikroorientaci. Jako mikroorientaci označuje orientaci v blízkém prostoru, většinou vymezeném rozsahem hmatového pole. Makroorientace se vztahuje k prostoru, který přesahuje hmatové pole a vnímání v něm přejímají dálkové analyzátoři (zrak, sluch).

Pohyb pak definuje jako bezděčné či cílevědomé přemístování objektu v rámci prostoru. Samostatný pohyb jedinců se ZP je zpravidla cílevědomým, neboť má předem danou a promyšlenou strukturu i cíl. Je náročný na pozornost a je pro něj nezbytná schopnost práce s vnitřní mentální reprezentací prostoru a orientace v něm, stejně jako stav tzv. bdělého klidu. V tomto stavu jedinec zůstává ostražitý vůči prostředí, v němž se pohybuje, ale zároveň vnitřně vyrovnaný, bez stresu či nervozity z případných změn.

Jesenský dodává, že právě schopnost prostorové orientace a samostatného pohybu (PO SP) je jedním ze základních předpokladů pro samostatnost osob se ZP. Příčinou problémů v osvojení této schopnosti je u nich dle Litvaka (1979) zúžení okruhu a snížení přesnosti a diferencovanosti vnímání prostoru, stejně jako omezení možnosti chápat svět distančně. Ačkoli i jedinci (především děti) se ZP mají přirozenou potřebu pohybu, jejich postižení značně limituje možnost uspokojení této potřeby. To mnohdy vede k pasivnímu způsobu života, chůze bývá pomalejší, omezená na kratší vzdálenosti a v mnohem menším množství než u intaktní společnosti. U ostatních fyzických aktivit je tento rozdíl ještě markantnější. (Janečka, 2013) Vítková a kol. (2004) dodává, že jedinci se ZP mají rovněž problémy s koordinací pohybů či vzpřímeným držením těla, objevit se mohou i tzv. pohybové automatismy (kývání tělem nebo zatlačování očí jako reakce na nedostatek podnětů).

Růžičková (2012) uvádí, že schopnost osvojit si PO SP i přes tyto problémy závisí na rodinném zázemí jedince, na včasnosti poskytnutí podpůrných služeb, na příčině a době vzniku ZP a dosavadních zkušenostech jedince. U těch, kteří získali ZP později a mají již osvojeny základní pohybové návyky, existuje větší zásoba konkrétních zrakových představ a rovněž větší motivace pro návrat k původnímu životu (Wiener, 2006). Požár (2007) říká, že v praxi lze využít zrakové představy vzniklé až mezi 5.-7. rokem života. Představy nabyté předtím postupně vyhasínají a ztrácejí svůj význam při PO SP. U jedinců, u nichž se nelze opřít o již získané znalosti (popř. o využitelné zbytky zraku), se představa o pohybu tvoří na základě slovních pokynů, orientaci zrakem zde pak kompenzuje především hmat, částečně i sluch. Jelikož zde chybí přirozená zpětná vazba o správnosti vykonaného pohybu, učí se jedinec spíše metodou pokusu a omylu a zpětnou vazbu mu musí dodávat vidící instruktor. Nezbytná je proto vhodná motivace a komunikace s jedincem se ZP. (Janečka, 2013)

Výuka PO SP probíhá v zásadě ve třech oblastech, které ve svých publikacích vydělil Wiener (1989; 2006). Patří mezi ně:

1. Prvky PO SP ZP.
2. Technika dlouhé hole.
3. Orientační analyticko-syntetická činnost.

1. Jako **prvky PO SP** označuje Wiener (2006) zvládnutí základních technik pohybu bez hole (chůze s vidícím průvodcem, bezpečnostní držení a kluznou prstovou techniku) a rozvíjení přirozených pohybově orientačních schopností a odstraňování nepříznivých důsledků ZP (zde patří omezování odchylek od přímého směru, odhad vzdálenosti a úhlů, výchova ke vnímání sklonu a zakřivení dráhy, rozvoj sluchové orientace a "smyslu pro překážky", chůze po schodišti a posilování stability jedince se ZP).

Při **chůzi s vidícím průvodcem** (ať už stálým či náhodným) je třeba dodržovat jisté zásady. Dle Wienera (2006) je důležité, aby byl člověk se ZP neustále ve stavu bdělé pozornosti a dostatečně s průvodcem komunikoval. Dále by měl jít vždy na bezpečnější straně (prostě překážek nebo vzdálenější od vozovky), v dlouhodobějším horizontu je ale vhodné strany střídát, aby si nezafixoval chůzi jen na jedné straně nebo dokonce vadné držení páteře. Průvodce by měl jít vždy půl kroku před jedincem se ZP, ten by se jej měl držet za paži, těsně nad loktem. Růžičková (2012) mezi vhodné úchopy řadí i držení za loket, rameno či hřbet ruky, u dětí pak i přímo za ruku. Dále dodává, že tempo chůze je vždy třeba přizpůsobit osobě, která jde pomaleji. Průvodce by měl osobě se ZP popisovat okolí, kterým procházejí, ale nezahltit ji informacemi. Jednotlivé zásady se budou lišit při pohybu v různém prostředí – Wiener (2006) vypracoval přesnou metodiku např. při chůzi zúženým prostorem, chůzi do schodů a ze schodů, procházení dveřmi či usazování ke stolu nebo do automobilu.

Mezi **základní bezpečnostní postoje** patří dle Wienera (2006) horní a dolní bezpečnostní postoj. Při horním je jedna paže zdvižena do úrovně ramen, mírně ohnutá v lokti, dlaň, obrácená vpřed, je umístěna před hlavou a je od ní mírně oddálená. Smyslem této polohy je chránit hlavu a obličej. Při dolním je paže podél těla, přičemž předloktí je otočeno dlaní k tělu a ohnuto tak, aby prsty dosahovaly před protilehlé stehno. Tento postoj slouží k ochraně měkkých částí břicha. Oba postoje je možné i kombinovat (kombinovaný bezpečnostní postoj).

Kluzná prstová technika (trailing) slouží k nalezení orientačních bodů na stěně ve známém prostředí. Ruka je při ní ve výši pasu, mírně vysunutá dopředu, nehty ohnutých prstů směřují vzad a kloužou po povrchu stěny (Wiener, 2006). Růžičková (2012) vysvětluje, že ohnutí prstů vzad zabrání zaražení ostrého předmětu pod nehty. Rovněž dodává, že pro trailing stačí využít pouze ohnutý ukazováček a prostředníček.

2. **Technika dlouhé hole** znamená cílevědomé užívání bílé hole tak, aby jedinci se ZP poskytovala plnou bezpečnost i subjektivní jistotu a nenarušovala přitom základní fyziologická a estetická pravidla pohybu (Wiener, 2006).

Předně je důležité osvojit si samotné držení hole. Dle Růžičkové (2006) při základním držení spočívá hůl volně v dlani a její rukojeť objímá palec a prostředníček, zatímco ukazováček je položen z boku či shora a zbylé prsty podepírají prostředníček. Dále hovoří o tzv. tužkovém držení, využívaném při zkracování hole (např. během chůze po schodech), které v podstatě kopíruje držení tužky při psaní. Způsobů držení hole ale existuje více a je na každém jedinci se ZP, aby si vybral právě ten, který jemu nejvíce vyhovuje.

Ze základních technik pohybu s bílou holí můžeme jmenovat techniku kluznou, kyvadlovou (dvoj- či trojbodovou) nebo diagonální. Při kluzné technice se opisuje oblouk z jedné strany na druhou a hůl po celou dobu klouže po povrchu terénu. Tato technika je využívána především u začátečníků, u pokročilejších pak k upřesnění druhu a struktury povrchu (Wiener, 2006). Obecně je vhodná spíše pro hladké povrchy, např. v interiéru, nedoporučuje se naopak pro nerovný terén, kde by docházelo k častému narážení hole. Kyvadlová technika se od kluzné liší tím, že hůl je během realizace oblouku cca 5-10 cm nad zemí a dotýká se jí pouze v několika bodech. U dvojbodové jsou to oba krajní body oblouku, u třibodové pak přibývá ještě dotyk uprostřed oblouku. Kluznou a kyvadlovou techniku je možné i kombinovat, např. při chůzi podél vodící linie, kdy se směrem k linii využije technika kluzná, směrem od ní naopak kyvadlová. (Růžičková, 2012) Diagonální technika je používána především při chůzi po schodech a spočívá v tom, že se hůl drží úhlopříčně před středem těla a vykřívá tak celou jeho plochu. Je při ní využíváno tužkové držení, cca v polovině délky hole, kdy horní konec je ve výšce ramene a dolní u protilehlého kolene. (Wiener, 2006)

Wiener rovněž uvádí přesné metodiky chůze s holí v jednotlivých situacích, např. při pohybu na schodišti či eskalátorech. V této práci si naznačíme, jak by podle něj mělo vypadat přecházení ulice. Hlavní zásadou je, aby jedinec se ZP svůj strach nepovažoval za známku slabosti, nýbrž zodpovědnosti, a do vozovky vstupoval jedině při naprosté jistotě, že je volná.

1. ZP najde holí obrubník a zjistí, zda k němu stojí kolmo. Aby zajistil, že nevejde přímo do křižovatky, je lepší přecházet několik metrů za rohem ulice.
2. Zaujme vyčkávací pozici – dá hůl před sebe směrem do vozovky – tím ověří a zajistí, že je ulice volná, neboť na tento signál řidiči většinou zareagují.
3. Následuje co nejrychlejší přesun za užití kyvadlové techniky.
4. Před vstupem na protější chodník se obloučkem ujistí, že zde není žádná překážka.

V souvislosti s pohybem po městě upozorňuje též na nezbytnost udržení bezpečné vzdálenosti od fronty domů, aby se zamezilo riziku srážky s překážkami nad úrovní pasu. Tato vzdálenost činí cca 30-40 cm a lze ji udržovat a průběžně kontrolovat pomocí hole – nahmatáním vodící linie tvořené domy (Wiener, 2006 s. 113-114).

Růžičková (2012) dodává, že kromě nácviku držení hole a technik pohybu s ní je třeba nacvičit i výšku a šířku oblouku, míru pohybu zápěstí a sladění tempa chůze s pohybem hole.

3. Orientační analyticko-syntetickou činnost lze označit za nejvyšší stádium výchovy PO SP. Představuje schopnost využít během PO SP všech dostupných informací získaných všemi možnými prostředky a způsoby – zbylými smysly, holí a jinými pomůckami, ústními či písemnými popisy trasy apod. Důležité je poznat a zapamatovat si orientační body a znaky v prostředí. Orientačním bodem je takový prvek, který lze dobře a rychle rozeznat v prostoru a nemění zde své místo ani tvar (např. rohy domů nebo změna reliéfu). Orientační znak označuje jev, který osoba se ZP vnímá spíše podvědomě, přesto jí ale pomáhá charakterizovat orientační situaci a zvýšit tak představu o okolním prostředí (např. specifická vůně nebo akustika místa). (Wiener, 2006)

Při získaném ZP probíhá nácvik PO SP ve zkráceném časovém úseku (1-2 roky), což je usnadněno i využitím již vytvořených pohybových návyků a představ o prostoru. Při vrozeném ZP je třeba vést jedince k PO SP již od raného věku, výuka PO SP je proto rovněž od roku 1998 zavedena do osnov výchovně vzdělávacího procesu. Nejde zde jen o osvojení jednotlivých prvků orientace a pohybu, ale o celkový systém morální, rozumové i estetické výchovy, včetně rozvoje osobnosti a podpory socializace – tento komplexní přístup umožní, že získané dovednosti bude jedinec schopen využít v praktickém životě. Proto se výuka PO SP musí přirozeně prolínat všemi činnostmi dítěte. V jednotlivých etapách vývoje by dítě mělo rozvíjet a osvojit si tyto dovednosti:

- 0-3 roky – pohyb po bytě a orientace v místnostech, výběr a uklizení hraček i předmětů denní potřeby, samostatná chůze i běh po různém terénu s různým sklonem, s dopomocí pohyb v otevřeném prostoru i na veřejnosti.
- 3-6 let – výuka základů PO SP – příprava pohybová (motivace, držení těla, koordinace svalových skupin, relaxace), smyslová (sluchová orientace, rozvíjení hmatu rukou i nohou, rozvoj čichu), rozumová a morální (bezpečnost, ohleduplnost, reálné zvážení nebezpečí).

- 6-11 let – rozvíjení a zafixování již naučeného, zvýšení jistoty a přesnosti pohybu, cca od 8 let (dle psychomotorického vývoje) nácvik s holí a zvládnutí jednoduchých tras – podmínkou je osvojení všech prvků PO SP, zařazeny jsou konkrétní předměty:
 - tělesná výchova – motivace k pohybu, správné držení těla a pohybové návyky, koordinace svalových skupin, přemísťování v prostoru,
 - dopravní výchova – pravidla při pohybu v silničním provozu, přemísťování v prostoru,
 - výtvarná výchova – chápání struktury prostoru na základě názorného zobrazení jeho prvků,
 - pracovní výchova – práce s trojrozměrnými i reálnými předměty, konkretizace představ,
- 10-15 let – samostatná orientace na náročné trase, zvládnutí orientační analyticko-syntetické činnosti, upevnění a zdokonalování dovedností.
- 15-18 let – další zvyšování stupně mobility.

V případě slabozrakých jedinců se potřeba výuky PO SP řídí závažností a případnou progresí jejich diagnózy. V některých případech je vhodné u nich rozvíjet jak správné vnímání zachovaným zrakem (odhad vzdálenosti, rozlišení velikosti, barev, tvarů, vzájemné polohy bodů v prostoru), tak i PO SP s navozením umělé slepoty. Je však třeba, aby došli k vnitřnímu přesvědčení, že je pro ně důležité si PO SP osvojit. (Wiener, 2006)

2.5.1 Pomůcky pro PO SP ZP

Základní a nejrozšířenější pomůckou osob se ZP při PO SP je **bílá hůl**. Při jejich pohybu plní ochrannou, orientační, informativní (signalizační) a někdy i opěrnou funkci. Dle délky můžeme rozlišit hůl krátkou a dlouhou. Krátká hůl má délku zpravidla 90 cm a nalézá využití především při pohybu ve známém prostředí, případně jako signalizace při chůzi s vidícím průvodcem nebo vodícím psem. V ostatních případech se využívá spíše hůl dlouhá, která by měla jedinci dosahovat ke spodní části hrudní kosti. Každá hůl se skládá z rukojeti, těla a koncovky.

Rukojeť bývá vyrobena ze dřeva, umělé hmoty či neoprenu, existují i rukojeti potažené kůží. Některé mohou mít současně opěrnou funkci nebo být vybaveny putkem sloužícím k přidržení hole – při jeho použití však může prudší náraz do hole způsobit pohmoždění zápěstí.

Tělo hole se vyrábí z hliníku, kompositu a v případě opěrných holí i ze dřeva. Může být skládací (tří-, pěti- a sedmidílné), teleskopické (většinou třídílné), kombinované (kombinace teleskopického a skládacího) i pevné.

Koncovka se zhotovuje ze silikonu, případně z odolnější keramiky. Její velikost musí přesahovat průměr těla hole. Obě zmíněné koncovky mohou být vyhotoveny jako tzv. rollery – rotační koncovky, které jsou vhodné pro kluznou techniku. (Růžičková, 2012)

Bílá hůl představuje v očích většiny lidí především symbol nevidomých. Nicméně ji využívají i některé osoby slabozraké, neboť při určitých světelných podmínkách pro ně může být situace v podstatě stejná jako pro nevidomé. Málo z nich je ale ochotno toto akceptovat a hůl odmítají, což nejen znesnadňuje jejich pohyb, ale i znemožňuje vidící majoritě rozpoznat jejich postižení a poskytnout jim pak případnou pomoc (Janečka, 2013).

Kromě bílé hole mají osoby se ZP možnost při PO SP využít i pomoc **vodicího psa**. Za nejvhodnější rasy využívané pro tuto pozici je považován např. labradorský retriever, zlatý retriever, flat coated retriever, královský pudl, labradoodle, německý ovčák či bílý švýcarský ovčák. V České republice se jejich výcvikem zabývají především Škola pro výcvik vodicích psů v Brně a Středisko pro výcvik vodicích psů v Praze – Jinonicích. Pes, který se má stát průvodcem jedince se ZP, musí být zdravý a mít vhodné charakterové vlastnosti. Nejdříve si psa ze střediska na čas vezmou vybraní pečovatelé, v jejichž domácnosti projde předvýchovou (tzn. především osvojení základních povelů a socializace), poté se pes vrací do střediska, kde se učí praktickým dovednostem pro vedení člověka v různém prostředí a v různých situacích. Pes musí zvládat pohyb na veřejnosti, obcházení nebezpečných a nečekaných překážek, chůze po schodech či cestování dopravními prostředky. Posledním krokem je předání psa majiteli se ZP, se kterým si musí sednout nejenom povahou, ale i temperamentem. Ne všichni psi, kteří procházejí výcvikem na psa vodicího, se nakonec ukáží jako vhodní pro tuto pozici. (Růžičková, 2012)

Jako doplněk k bílé holi či vodicímu psu mohou osoby se ZP využít i různé **elektronické orientační pomůcky (EOP)**. Jejich využití je především při vyhledávání překážek, jež se nacházejí v takové vzdálenosti či výšce, že je nelze pokrýt holí, popřípadě při usnadnění chůze podél vodicí linie bez nutnosti udržet s ní taktilní kontakt. Informaci o těchto překážkách mohou EOP získávat pomocí rádiových vln, infračerveného světla, laseru či ultrazvuku. Získané poznatky z okolí pak jedinci se ZP přinášejí cestou taktilní (vibrační), akustickou, taktilně-akustickou či optoelektrickou. Poslední ze jmenovaných možností znamená, že se získané informace převádějí na zrakový nerv nebo do zrakového centra v týlním laloku – ty však musí být nepoškozeny. Ačkoli by se finální vjem měl teoreticky velmi blížit skutečnému vidění, praxe ukazuje, že mozek lidí, jež nemají schopnost vidět osvojenou, nedovede získané signály interpretovat. U zbylých EOP zase představuje nevýhodu nepřesnost či nekonkrétnost zjištěných informací, kterých mnohdy bývá nadbytečné množství (pomůcky zaznamenají i to, co překážkou být nemusí), neskladnost, neestetičnost, a především vysoká pořizovací cena pomůcek. Žádná z nich zatím nepřináší osobám se ZP takový užitek, aby se jimi stala masově využívanou. (Macháčková, 2007)

Dalšími pomůckami, které osobám se ZP mohou usnadnit PO SP, jsou různé **tyflografické mapy**. Pro potřeby osob nevidomých existují mapy hmatové, s reliéfní kresbou v podobě bodových, čárových a plošných hmatných mapových značek, kterými se rozlišují jednotlivé typy terénu, označují důležitá místa nebo vykreslují půdorysy budov. Reliéfní mapy vznikají především haptizací (úpravou pro možnost hmatového vnímání) běžných map, jejich generalizací skrze výběr důležitých prvků, slučování prvků podobných a zjednodušování jejich tvarů. Mapy mohou být doplněny popisky v Braillově písmu. Vhodné je vyhotovení map v kontrastních barvách pro potřeby osob se zbytky zraku. Pro skupinu osob slabozrakých je tvorba map náročnější, neboť jejich zrak může být postižen v mnoha rozdílných ohledech. Například pro osoby se sníženou zrakovou ostrostí je kromě výše zmíněného použití kontrastních barev vhodné zvýraznit kontury a odstranit méně důležité detaily, jednotlivé prvky od sebe odsadit o 3-5 mm a popisky realizovat zvětšeným bezpatkovým písmem. Pro osoby s omezeným zrakovým polem je vhodná kombinace těchto prvků s prvky map reliéfních, neboť si o oblasti, kterou nevidí, mohou udržovat přehled hmatem. (Červenka, 1999)

Ačkoli grafická zpracování mohou být pro osoby s těžším ZP obtížně uchopitelná, neboť si jen stěží dovedou představit prostor z ptačí perspektivy (Dodds in Červenka, 1999), mají pro ně tyto mapy i řadu nesporných výhod. Na rozdíl od slovního popisu trasy mají více času vstřebat získávané informace a trasu si mohou osvojit rychleji a přesněji – nezbytný je ale systematický nácvik práce s tímto typem pomůcek (Bentenová in Červenka, 1999).

2.5.2 Bezbariérové úpravy pro PO SP ZP

Kromě výše zmíněných rozličných pomůcek usnadňuje lidem se ZP pohyb ve městě i soubor prvků bezbariérové úpravy, které jsou zde umístěny. Povinnost budovat tyto prvky a zpřístupňovat tak prostředí osobám s postižením je zakotvena v legislativě, konkrétně ve vyhlášce č. 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb. Zde je uvedena a popsána většina základních hmatných a akustických prvků, u nichž vyhláška stanovuje jejich přesnou podobu, řešení i umístění na veřejném prostranství, jako jsou chodníky, nástupiště, parky, obchody, nemocnice, bytové domy či výtahy. Vyhláška dále upřesňuje podobu kontrastního značení sloupů, dveří, oken či schodišť. Níže jsou uvedeny nejenom prvky dané ve vyhlášce, ale i některé další, méně rozšířené.

Hmatné prvky jsou úpravy vyvedené pozitivním či negativním reliéfem a slouží k vyhmatání nášlapem, bílou holí, popřípadě bříšky prstů (u Braillova písma).

- **Vodící linie** je základní hmatný prvek, který vyznačuje jednoduchý bezpečný koridor usnadňující pohyb v interiéru i exteriéru. Vodící linie mohou být přirozené (preferovanější -

např. stěna domu, obrubník chodníku, trávník, plot...) nebo uměle vytvořené (tam, kde chybí přirozené, např. v interiérech dopravních staveb nebo v rozlehlejších prostorách). Umělé vodící linie musejí navazovat na přirozené vodící linie. Mají podobu podélných drážek.

- **Signální pás** je zvláštní forma umělé vodící linie, označuje místo odbočení z vodící linie k důležitému místu, např. k přechodu pro chodce, železničnímu přejezdu, schodišti či významné budově. Struktura jeho povrchu musí být dobře odlišitelná nášlapem i bílou holí a jeho barva by měla být vizuálně kontrastní vůči okolí.

- **Vodící pás přechodu** je zvláštní forma umělé vodící linie, která slouží k orientaci osob se zrakovým postižením při přecházení vozovky, musí navazovat na signální pásy na chodníku. Zřizuje se na orientačně složitých přechodech. Jeho povrch tvoří 4 podélné proužky.

- **Varovný pás** je zvláštní forma umělé vodící linie ohraničující místo, které je pro osoby se zrakovým postižením trvale nepřístupné nebo nebezpečné, např. rozhraní mezi chodníkem a vozovkou v místě sníženého obrubníku, vstup na železniční přejezd či místo se zákazem vstupu. Zvláštní formou varovného pásu je hmatný pás (rozhraní chodníku a cyklostezky) a varovný pás na speciální dráze (odděluje bezpečnostní pás od zbylé plochy nástupiště metra)

- **Vodící linie s funkcí varovného pásu** slouží k orientaci při podélném pohybu na železničním nástupišti a odděluje bezpečnostní pás od ostatní plochy nástupiště.

Nezbytným hmatným prvkem jsou rovněž popisky v Braillově bodovém písmu, které se umísťují se např. při výstupu z podchodů, na ovládací prvky výtahů, dveře interiéru, pro označení zastávek či nástupišť. (MMR, 2009)

Akustické prvky plní orientační a informační funkci. Jejich instalace je snazší než dodatečné budování hmatných prvků, jsou proto hojně rozšířeny. Většina z nich funguje po aktivaci dálkovým povelovým vysílačem. Osoby se ZP mohou vlastnit vysílač buďto v podobě samostatného zařízení, nebo zabudovaný přímo v bílé holi. Ovládá se několika tlačítky a má dosah cca 40 metrů.

- **Akustické majáčky** slouží k označení přístupů do podchodů, budov, na nádraží atd. Dle možností využití rozlišujeme několik typů majáčků.

Akustický orientační majáček (AOM) – umísťuje se nad střed vstupního prostoru a vydává pouze akustické trylky "BRLM" (při vstupu z ulice do podchodu) a „I-Á“ (úrovňový vstup do budovy nebo k turniketu metra).

Digitální hlasový majáček (DHM) – novější typ, může obsahovat až 2 hlasové fráze, obvykle jde o název objektu a jeho stručný popis; některé informují např. o chodu eskalátorů.

Orientační hlasový majáček (OHM) – nejnovější typ, může obsahovat až 128 hlasových frází, kvůli omezenému množství tlačítek na dálkovém vysílači však zpravidla obsahuje jen tři – první dvě bývají shodné s DHM, třetí slouží k bližšímu popisu okolí nebo k reprodukci přerušovaného klepání pro snazší nalezení vchodu.

- **Povelová souprava na vozidlech MHD** bývá umístěna na tramvajích, trolejbusích, autobusech i některých vlakových soupravách, a zahrnuje venkovní a vnitřní hlásič. Venkovní bývá umístěn u prvních dveří a po aktivaci povelovým vysílačem ohlásí číslo linky a směr jízdy. Vnitřní majáček je umístěn u řidiče, jeho aktivací osoba se ZP upozorní řidiče na svůj záměr nastoupit a vyžádá si tak centrální otevření dveří pro snazší nástup.

- **Akustická signalizace na přechodech** slouží k usnadnění přecházení vozovky přes přechod pro chodce, fáze „zelená“ je reprezentována signálem o rychlosti 10 úderů za vteřinu, „červená“ fáze pak rychlostí 2,5 úderu za vteřinu. Starší mechanická klepátka mají jasnější a ostřejší zvuk než moderní elektronická, jsou ale zase více poruchová.

- **Akustická signalizace na železničních přejezdech** slouží k usnadnění přecházení kolejí přes železniční přejezd, aktivuje se pouze dálkovým vysílačem, znění a význam akustických signálů je obdobné jako na silničním přechodu. (Centrum pro nevidomé, 2010)

- **Digitální informační odjezdové a příjezdové tabule** po aktivaci povelovým vysílačem přečtou spoje (autobusové, vlakové, tramvajové...), které se v daný moment na tabuli zobrazují. (SONS, 2014)

- **Ozvučené bankomaty (ATM)** jsou běžné bankomaty, které jsou doplněné o hlasový výstup. Ten se aktivuje zasunutím konektoru sluchátek do zdířky na čelní stěně přístroje a vložením karty. Při každém kroku se poté ozve hlasový pokyn, kterým je jedinec se ZP navigován a instruován. Je zde rovněž umístěno tlačítko pro nastavení hlasitosti. (SONS, 2012)

Vizuálně kontrastních prvky zajišťují slabozrakým jedincům bezpečný pohyb v místech, kde překážky splývají s pozadím prostředí, v některých případech jim zase umožňují přístup k jinak nedostupným informacím.

- **Označení prosklených prostorů**, jako jsou dveře, okna i jiné skleněné plochy, které musejí být označeny plným či přerušovaným pruhem o šířce minimálně 5 cm, ve výrazně kontrastní barvě (ideálně žluté) vůči pozadí, umístěným ve výši očí, tedy cca 150-170 cm od země.

- **Vizuálně kontrastní pásy na sloupech** veřejného osvětlení, semaforů i jiných, které splývají s pozadím. Značíme je obdobným pásem rovněž umístěným ve výši očí, žlutou barvu pásu je zde vhodné střídavě kombinovat s modrou.

- **Bezpečnostní značení schodišť** je realizováno reflexním pásem na horní hraně prvního a posledního schodu, případně i horní hraně prvního i posledního schodu odpočívadla. Umístění jinde než na horní hraně může být zavádějící a nebezpečné.

- **Informační tabule a štítky na dveřích** slouží k označování ordinací, úředních místností, nouzových východů či informačních tabulí. Doporučuje se použití jednoduchého, bezpatkového, dostatečně velkého a čitelného písma v barvě kontrastující s pozadím.

(Centrum pro nevidomé, 2010)

Kromě výše zmíněných bezbariérových úprav mohou osoby se ZP při pohybu ve městě požívat i jiných výhod. Jmenovat můžeme například možnost využít **průvodcovských služeb na nádražích** – tuto službu lze zrealizovat na jakémkoli nádraží v České republice, jen je třeba ji telefonicky objednat alespoň s předstihem 24 hodin. (Tyflonet, 2012) Další usnadnění pro osoby se ZP při pobytu ve městě představuje **Euroklíč**. Jde o nástroj, který všem osobám se zdravotním postižením a rodičům dětí do 3 let umožní snadnou a rychlou dostupnost některých sociálních a technických zařízení (výtahů, svislých a schodišťových plošin, toalet) osazených jednotným Eurozámkem. Tuto možnost u nás skýtá přes 400 míst, další Eurozámký jsou pak k nalezení v mnoha zemích Evropy. (Olomoucký kraj, 2016)

Rozličných bezbariérových úprav můžeme ve městech nalézt více, například ozvučený nápojový automat nebo lístkový vyvolávací systém na poštách, a jejich škála se neustále rozrůstá. I to je důkazem, že je v dnešní moderní společnosti trendem snaha o odstraňování bariér a integraci osob s postižením do většinové společnosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 Cíle práce

V teoretické části práce bylo nejprve cílem seznámit čtenáře se zrakovým postižením a s pojmy, které se této tematice blíže dotýkají, a poukázat na rozdílné přístupy v definování a klasifikaci zrakového postižení dle různých autorů a vědních disciplín. V další části bylo záměrem rozšířit povědomí čtenáře ohledně problematiky denního života osob se zrakovým postižením, především pak při prostorové orientaci a samostatném pohybu. S tím souvisí i popsání jednotlivých architektonických prvků a úprav, které pomáhají odstranit bariéry mezi osobami se zrakovým postižením a intaktní majoritou.

Nyní se v praktické části zaměříme na konkrétní město – Prostějov, především pak na oblast hlavního autobusového a vlakového nádraží. Cílem výzkumného šetření je zmapovat zdejší úroveň bezbariérovosti jak z hlediska objektivního (zjistit, jaké prvky, v jakém množství a jakým způsobem jsou zde umístěny), tak i subjektivního (reálný přínos těchto prvků pro PO SP osob se ZP). Dalším cílem je zjistit, co v oblasti bariér a jejich odstraňování představuje pro osoby se ZP největší problémy a navrhnout doporučení, která by mohla vést k jejich vyřešení. Pro větší komplexnost je výzkum realizovaný několika různými metodami a zapojují se do něj osoby s různým náhledem na danou problematiku.

4 Metody výzkumného šetření

4.1 Pozorování

První metodou, která byla použita při výzkumném šetření této práce, je pozorování. Můžeme jej definovat jako „*sledování smyslově vnímatelných jevů, zejména chování osob, průběhu dějů aj. Předmětem pozorování může být pozorovatel sám (introspekce), jiní lidé, objekty, jevy. Podle míry záměrnosti a formalizovanosti průběhu pozorování rozlišujeme pozorování standardizované, polostandardizované a nestandardizované (volné).*“ (Průcha, Waltrová, Mareš, 2001, s. 183). Dle Svobody (2012) je pozorování jednou z nejběžnějších metod pedagogického výzkumu, přičemž v kvalitativně pojatých výzkumech se využívá pozorování spíše volné, neřízené, případně až intuitivní. Kromě míry standardizace můžeme pozorování rozdělit např. dle zapojení výzkumníka do dění (zúčastněné, nezúčastněné), dle času věnovaného pozorování (krátkodobé, dlouhodobé) atd. (Křováčová in Skutil, 2011)

Samotné pozorování může být realizováno a zaznamenáno formou izomorfní nebo reduktivní deskripce. Při izomorfní deskripci se pozorovatel zaměřuje na celý sledovaný jev a v průběhu si o něm tvoří psané či fotografické i jiné poznámky. Izomorfní deskripce má za cíl odrážet co nejobjektivněji sledovanou realitu, bez snahy ji jakkoli vyhodnocovat a tím i zatížit možným subjektivním zkreslením. Záznam pozorování se realizuje formou deníku či poznámek. Při reduktivní deskripci máme předem stanovené konkrétní, komplexní a na sobě nezávislé kategorie, které sledujeme a hodnotíme. K záznamu vypořizovaných dat využíváme tzv. kategoriální schémata, což jsou tabulky, do nichž zhodnotíme pozorovaný jev. Reduktivní deskripce je méně náročná na vyhodnocení získaných dat, nicméně může být zkreslená subjektivními faktory při snaze kvantifikovat kvalitativní jevy. (Svoboda, 2012)

V rámci výzkumu bylo uskutečněno polostrukturované pozorování zaznamenané pomocí izomorfní deskripce. Bližší informace o jeho realizaci naleznete v následující kapitole.

4.2 Rozhovor

Jako další výzkumná metoda byl pro potřeby této práce zvolen rozhovor. Ten představuje „*výzkumný prostředek používaný při dotazování, spočívající v přímé ústní komunikaci výzkumného pracovníka s respondentem.*“ (Průcha, Mareš, Walterová, 1998, s. 212) Chráska (2007) nahrazuje pojem „rozhovor“ pojmem „interview“ a dělí jej dle míry strukturalizace. Nestrukturované interview nemá pevně danou podobu či pořadí otázek a podobá se spíše přirozené konverzaci, u strukturovaného jsou formulace i pořadí otázek předem stanovené a obsahově se blíží spíše dotazníku. Na pomezí obou uvedených pak stojí polostrukturované

interview. Miovský (2006) dodává, že v tomto typu rozhovoru může výzkumník přizpůsobit znění či pořadí otázek konkrétní situaci, případně k základním otázkám přidat i další, doplňující. Dle Svobody (2012) zahrnuje každý výzkumný rozhovor fázi příprav, vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, analýzy dat, případně psaní a interpretace výzkumné zprávy. Bedrnová, Nový (2007) upozorňují, že úvod – byť strukturovaného – rozhovoru by měl proběhnout nenásilnou a přirozenou formou. Samotný rozhovor by se pak měl skládat z otázek, které nejsou sugestivní, manipulativní, hodnotící, nesrozumitelné či nejednoznačné. Kromě verbální stránky je však důležitá i neverbální – modulace hlasu, mimika, pauzy během promluvy, vzdálenost obou komunikujících a další. (Svoboda, 2012)

Záznam rozhovoru můžeme realizovat písemně po jeho ukončení. Tato metoda záznamu je však náročná na koncentraci a paměť a může při ní dojít k ochuzení či zkreslení informací. Proto je výhodné si dělat krátké poznámky již v průběhu dotazování a výsledný záznam sepsat bezprostředně poté, co dotazování dokončíme. Druhou možností je pořízení zvukové nahrávky či videozáznamu, tato metoda však v některých případech může narušit intimitu a důvěrnost rozhovoru. (Pelikán, 2004)

Výzkumné šetření této práce zahrnuje realizaci dvou polostrukturovaných rozhovorů. Další kapitola blíže pojednává o jejich zadávání a průběhu.

4.3 Dotazník

Poslední, avšak neméně důležitou metodou, která byla v rámci výzkumu uskutečněna, je dotazníkové šetření. Chráska (2007, s. 163) charakterizuje dotazník jako „*soustavu předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně, přičemž otázky se mohou vztahovat jak k vnějším, tak k vnitřním jevům*“. Dotazník by měl obsahovat nejenom jednotlivé položky (otázky), ale i vysvětlení účelu dotazníku, srozumitelné pokyny k vyplnění a poděkování respondentům. V souladu se zákonem 108/2000 Sb. o ochraně osobních údajů a jejich uchování v informačních systémech vždy preferujeme anonymně prováděné dotazníkové šetření. Položky v dotazníku by měly být jednoznačné, stručné a nesugestivní, ideálně seřazené od lehčích po závažnější. Dle záměru otázky rozlišujeme položky:

- **Obsahové** – přímo či nepřímo zjišťují fakta, vědomosti či názory.
- **Funkcionální** – slouží k navázání kontaktu s respondentem, odlehčení dotazníku, popř. k potvrzení odpovědi tím, že se ptáme na totéž jiným způsobem.

Podle formy odpovědi pak můžeme položky rozdělit na:

- **Otevřené** – možnost volné odpovědi vlastními slovy.

- Polouzavřené – výběr z několika odpovědí s možností doplnit i libovolnou vlastní.
- Uzavřené – dichotomické (pouze možnosti „ano“ a „ne“), nepravé dichotomické (oproti dichotomické přibývá možnost „nevím“), polytomické (více rozdílných odpovědí, které respondent označuje výběrem jediné z nich, výčtem několika z nich, seřazením odpovědí do stupnice dle preference nebo označením vybrané odpovědi na škále grafické, numerické či kategoriální). (Svoboda, 2012)

Nyní, když jsme si stručně vymezili všechny tři užití metody, se můžeme přesunout ke kapitole pojednávající o realizaci a průběhu samotného výzkumného šetření.

5 Realizace výzkumu

Výzkum byl zaměřen na město Prostějov. Jde o okresní a zároveň největší město regionu Prostějovsko. Nachází se v Olomouckém kraji, na západním okraji etnografické oblasti Haná. Město leží v rovině, rozprostírá se na ploše více jak 39 km², v nadmořské výšce 223 m. n. m. Je zde plně vybudovaná infrastruktura a občanská vybavenost, v centru lze nalézt povětšinou bytovou zástavbu a drobné provozovny, víceoborový průmysl města se soustředí do jeho východní části. (Olomoucký kraj, 2007) K 1. lednu 2016 žilo dle ČSÚ v Prostějově 43 977 obyvatel (ČSÚ, 2016). Hlavní vlakové a autobusové nádraží v tomto městě prošlo rozsáhlou rekonstrukcí, která byla zahájena roku 2003 a dokončena roku 2006 (MCO, 2010). Při této rekonstrukci bylo mimo jiné zbudováno i množství bezbariérových úprav nejenom pro osoby se ZP.

Mimo to mohou zdejší jedinci se ZP využít služeb dvou pro ně určených organizací, které mají v Prostějově svoji pobočku. Jedná se o TyfloCentrum a SONS (Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých). Pobočka SONS se nachází na ul. Svatoplukova 15 a osobám se ZP nabízí mimo jiné sociálně aktivizační služby, odborné sociální poradenství nebo průvodcovské a předčitatelské služby. Regionální středisko TyfloCentra se nachází na ul. Kostelecká 17. Kromě výše uvedených služeb zde dále zprostředkovávají zapůjčení kompenzačních pomůcek, zabývají se podporou zaměstnávání osob se ZP, organizací volnočasových a vzdělávacích aktivit či kurzů práce s PC a elektronickými pomůckami. Služby obou organizací jsou bezplatné. Organizace nefigurují jako vzájemná konkurence, naopak spolu spolupracují a klienti často využívají služeb obou, neboť se navzájem doplňují.

Ve volném čase mohou jedinci se ZP využít např. služeb Městské knihovny Prostějov, která nabízí půjčování zvukových knih na kazetách a ve formátu MP3, filmů se zvukovým komentářem na DVD či časopisů pro nevidomé ZORA a EMA. Dvakrát ročně knihovna organizuje promítání filmu pro nevidomé a slabozraké.

Za školský sektor lze v rámci Prostějova jmenovat MŠ na ul. Mozratova 30, kde se mimo jiné specializují na práci s dětmi se ZP. S těmi kromě erudovaných tyflopědů pracuje i zdravotní sestra, která má zde k dispozici speciální pleoptické a ortoptické přístroje. Škola přímo zřízená pro žáky se ZP se v Prostějově nenachází, stejně jako SPC specializované pro tyto jedince. (Bártová, Borská, Matysková, 2009)

Pozorování, dotazníky i rozhovory realizované v rámci výzkumné části této práce se vztahovaly právě k Prostějovu, konkrétně pak k jeho hlavnímu vlakovému a autobusovému

nádraží. Tato oblast byla vybrána k detailnějšímu rozboru z několika důvodů. Zaprvé se zde nachází mnoho různých typů bezbariérových úprav na jednom místě, na které se lze při výzkumu zaměřit. Zadruhé jde o jedno z velmi frekventovaných míst v rámci města, proto byl předpoklad, že se zde osoby se ZP často pohybují a budou mít tím pádem s PO SP v této oblasti jisté zkušenosti, a tedy i názory na zdejší bezbariérovou úpravu. Zatřetí jde o první místo, s nímž se v Prostějově setkávají ti, kdo přijedou vlakem či autobusem z jiného města. Proto by bylo vhodné učinit maximum pro to, aby byla právě tato oblast Prostějovu dobrou vizitkou.

Metoda pozorování byla využita především jako „pilotáž“ k dalšímu výzkumu. Jednalo se o jednorázové polostrukturované pozorování, jehož výsledky byly zaznamenány formou izomorfní deskripce. Probíhalo v oblasti hlavního vlakového a autobusového nádraží v Prostějově a bylo zaměřeno na zjištění informací o četnosti, umístění a provedení jednotlivých prvků bezbariérové úpravy pro osoby se ZP. Součástí pozorování byla i fotografická dokumentace jednotlivých prvků, která bude uvedena jako příloha této práce. Získané informace poté sloužily jako podklad k vytvoření otázek rozhovorů i dotazníků. Při formulaci těchto otázek bylo dbáno na jejich jednoznačnost, srozumitelnost a nesugestivnost.

Rozhovory v rámci výzkumu proběhly dva – jeden s pracovníci prostějovské pobočky TyfloCentra, která má velmi blízko ke zdejším jedincům se ZP, a druhý s pracovníkem odstraňování bariér pro Olomoucký kraj, který má zase větší přehled o technické stránce zde realizovaných úprav. Oba rozhovory byly polostrukturované, přesná podoba i pořadí otázek se přizpůsobily konkrétní situaci a odpovědi respondentů, případně byly rozšířeny o doplňovací otázky. Z průběhu obou rozhovorů si tazatelka se svolením dotazovaných pořídila audionahrávku. Oba rozhovory probíhaly v přátelské a důvěrné atmosféře, pracovníci byli ochotni odpovědět na všechny otázky a poskytli i mnoho cenných doplňujících informací a poznatků z vlastní praxe. Pracovnice TyfloCentra po skončení rozhovoru rovněž nabídla pomoc při distribuci dotazníků jejich klientům se ZP.

Dotazníky tedy byly distribuovány elektronicky (ve formátu docx), aby si respondenti mohli sami vybrat způsob, jakým si je přečtou a vyplní (např. zvětšení písma, úprava barev, přečtení odcítačem obrazovky nebo Braillovým řádkem atd.). Rozeslání dotazníků a jejich návrat autorce výzkumu zajistila pracovnice prostějovské pobočky TyfloCentra. Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 6 respondentů, z toho 4 ženy a 2 muži, všichni ve věku 30 a více let. Polovinu z nich tvořily osoby slabozraké, druhou polovinu osoby nevidomé. Vzhledem k tomu, o jak úzkou skupinu potenciálních respondentů se v případě toho šetření jedná, lze návratnost dotazníků považovat za poměrně vysokou.

Dotazník zahrnoval 19 obsahových otázek zaměřených na faktické údaje o respondentech a na jejich názory. Většina otázek byla polytomických s možností vybrat jednu, případně i více odpovědí. Takřka ke každé z otázek mohl respondent v případě zájmu dopsat i vlastní možnost odpovědi. Úvod dotazníku obsahoval představení tazatelky, účel a zadání dotazníku a pokyny k jeho vyplnění, ujištění o důvěrnosti poskytnutých informací a poděkování za spolupráci na výzkumu. Dotazník byl anonymní, pro účely pozdějšího vyhodnocení zde byla pouze otázka na pohlaví, věk a stupeň zrakového postižení.

Původním záměrem autorky výzkumu bylo oslovit osoby se ZP spíše metodou osobního rozhovoru, nicméně po pečlivé úvaze bylo rozhodnuto pro dotazníkové šetření. Jedním z důvodů bylo získání odpovědí od většího množství respondentů při menší časové náročnosti metody. Za další výhodu dotazníku lze považovat i větší anonymitu a potažmo tak upřímnost a otevřenost odpovědí respondentů. V neposlední řadě měli takto respondenti možnost a čas si své odpovědi lépe promyslet.

Výzkum realizovaný v této práci využívá kombinaci několika různých metod získávání informací o dané problematice, stejně jako zapojení osob s různými úhly pohledu na věc. Záměrem je srovnání pohledů a názorů jednotlivých lidí, kteří mají možnost bezbariérovou úpravu Prostějova vnímat a hodnotit. To zajišťuje větší komplexnost a objektivitu získaných výsledků, než kdyby bylo použito jen jedné z uvedených metod.

6 Výsledky výzkumu

6.1 Výsledky pozorování

Pozorování bylo zachyceno formou izomorfní deskripce. Pro lepší představu popisovaných objektů a jejich rozmístění v kontextu nádraží je deskripce doplněna o číselná označení. Ta se shodují s číselným označením na snímku v Příloze 1 – Letecká mapa hlavního nádraží Prostějov, stejně jako s číselným označením fotografií jednotlivých popisovaných míst v Příloze 2 – Fotodokumentace pozorování.

Při příchodu k hlavnímu vlakovému nádraží ze Svatoplukovy ulice se po obou stranách na chodníku nacházejí signální pásy a na ně navazující varovné pásy na rozhraní vozovky a zkosené části chodníku. Na obou stranách je dále přechod – jednak ten, co spojuje obě strany ul. Svatoplukovy (1), jednak přechod, který z každé strany vede směrem k nádražní budově (2,3). Pouze ten vedoucí k budově z levé strany je označen i vodicím pásem. Jedinec je zde rovněž naváděn i signálním pásem, který vede přes ostrůvek až přímo k nádražní budově, která pak vytvoří přirozenou vodicí linii (4). Na zmíněném ostrůvku se tento chodník rozděluje a užší pruh vede diagonálně směrem k zastávkám MHD, přičemž je toto přemístění řešeno jako místo k přecházení, bez přechodu nebo vodicí linie (5).

Přechod k nádražní budově z pravé strany ul. Svatoplukovy je rovněž rozdělený ostrůvkem, přes nějž signální pás plynule probíhá a navazuje i na protější chodník. Zde se diagonálně stáčí a končí u zatravněného prostoru, jehož rozhraní s chodníkem představuje přirozenou vodicí linii vedoucí bezpečně až k nádražní budově (6). U vchodu do budovy jsou prosklené dveře s automatickým otvíráním označeny kontrastními prvky ve výšce očí (7). Kontrastní reflexní pásy jsou i na schodištích vedoucích k budově, nicméně na některých místech jsou již sotva viditelné – sloupy v okolí budovy nejsou kontrastně označeny vůbec (8). Stejná situace ohledně sloupů a schodiště je i u bočního vchodu do nádražní budovy. Totéž platí pro sloupy pouličních lamp nebo značek, které v některých případech zasahují do chodníku (9). Chybějící značení sloupů se objevuje i na vlakovém peroně, kde rovněž chybí varovný pás se sloučenou vodicí funkcí, který by reliéfně a kontrastně upozornil na blízkost kolejiště (10). Reflexní prvky na skleněných plochách nejsou opomenuty nikde, všechny dveře mají rovněž automatické otvírání.

Přechod od hlavní budovy k zastávkám MHD je opět usnadněn varovnými pásy a sníženým obrubníkem v místě přechodu. Ty navedou jedince tak, aby k jednotlivým ostrůvkům se zastávkami mohl jít v přímém směru (11). Jednotlivé zastávky mají místa k nástupu do vozidla reliéfně i kontrastně vyznačena a na místech pro stání autobusů jsou na

zemi reflexní pásy a nápisy (12). Každá zastávka má na statické informační tabuli z boku umístěn kovový štítek s písemným označením vyvedeným v Braillově bodovém písmu (13).

Přesun na autobusové nádraží lze realizovat od ul. Svatoplukovy, kde vede chodník podélně ulicí Janáčkova. Tento chodník je z obou stran ohraničen přirozenou vodicí linií trávniku. V několika místech je chodník přerušen vjezdem pro automobily, ty jsou vždy označeny kontrastními a hmatnými varovnými pásy. Druhá možnost přesunu k autobusovému nádraží je po chodníku přímo u nádražní budovy. Jako vodicí linie zde slouží zprvu zeď budovy, poté se lze řídit např. obrubníkem chodníku. Na konci tohoto chodníku je třeba přejít cestu na další chodník vedoucí k autobusovému nádraží. Toto místo k přecházení má pouze snížený obrubník, chybí zde varovné pásy. Navíc v místě přecházení často bývají zaparkovaná auta, ta tam však v době realizace výzkumu nebyla. Přejde-li přesto jedinec na protější stranu, může zde narazit na překážku v podobě kontejnerů, které částečně zasahují do prostoru chodníku (14). Dále je již cesta k autobusovému nádraží přístupná a dostatečně značená.

Na chodník směřující k autobusovému nádraží navazují přechody, které propojují jednotlivé ostrůvky s autobusovými zastávkami. Tyto přechody nejsou opatřeny vodicími pásy a některé z nich jsou vedeny diagonálně (15). I na zdejších zastávkách můžeme najít štítky s označením čísla zastávky v Braillově písmu.

Na nádraží byly vyznačeny celkem čtyři majáčky. Jeden na čele budovy hlavního vlakového nádraží (16), druhý nad bočním vchodem do této budovy (17), třetí na budově ve směru od kolejiště (18) a čtvrtý na autobusovém nádraží, u zastávky číslo 7 (19).

V okolí nádraží se nacházejí dva bankomaty (Česká spořitelna, Komerční banka), ani jeden z nich není upraven hlasovým výstupem.

6.2 Výsledky rozhovorů

Z uskutečněných rozhovorů byly pořízeny audionahrávky, ty byly následně přepsány do textové podoby. Tato podkapitola vznikla přepracováním a částečným citováním daných prepisů. Původní znění otázek rozhovorů je umístěno v přílohách této práce, kde je naleznete pod označením Příloha 4 – Rozhovor č. 1 a Příloha 5 – Rozhovor č. 2. Oba dotazovaní též během rozhovoru svolili k vyfocení reliéfních map hlavního nádraží, které měli k dispozici na svých pracovištích. Fotografie těchto map jsou rovněž k nahlédnutí v přílohách práce, označeny jako Příloha 3 – Reliéfní mapy hlavního nádraží Prostějov

6.2.1 Rozhovor č. 1 – pracovnice TyfloCentra Prostějov

Od pracovnice TyfloCentra se dozvídáme, jaké konkrétní služby osobám se ZP na tomto pracovišti nabízejí. Patří mezi ně organizování různých volnočasových aktivit, ať už rukodělných (pletení košíků), vzdělávacích (přednášky, exkurze) i kulturních (plesy, návštěvy muzeí). Rovněž organizují akce pro veřejnost, například Bílý den. *„Jde o festival, který se každoročně koná v Hamrech – veřejnost tam má možnost nahlédnout do světa zrakově postižených, vyzkoušet si chůzi poslepu, zahrát si čichové pexeso, zastřílet si laserovou ozvučenou pistolí, vidět v akci vodící psy a spoustu dalšího.“* Dále se zabývají kariérním poradenstvím a podporou osob se ZP při hledání zaměstnání. Rovněž poskytují poradenství ohledně pomůcek, jejichž zapůjčení mohou svým klientům zprostředkovat, popřípadě provést instruktáž k jejich používání. Zaměřují se především na pomůcky elektronické, na využívání PC, organizují kurzy práce s internetem atd.

Na otázku, kolik osob se ZP v Prostějově žije, odpověď nezná. Přiznává, že podobné statistiky se shánějí a realizují velmi těžko. I kdyby se totiž podařilo obejít všechny místní oftalmology a zjistit, kolik těchto osob mají vedených ve svých kartotékách, ani to by nebyl relevantní údaj. Velká část starých lidí, u kterých se ZP objevuje a progreduje se vzrůstajícím věkem, totiž ani služby těchto lékařů nevyhledá. Jediné číslo, které mohla poskytnout, je počet osob, které v Prostějově využívají služeb jejich organizace. Momentálně mají 20 klientů, přičemž nejmladšímu bylo nedávno devatenáct, nejstarší má 83 let.

Co se týče bezbariérovosti v Prostějově, úplně největší problém vidí v informovanosti a komunikaci s vedením města. Říká, že i nevidomí jsou schopni se přizpůsobit leckterým architektonickým překážkám, problém ale nastává tehdy, když dojde ke vzniku nové překážky a zrakově postižení na ni nejsou včas upozorněni. Může jít o výkop kanalizace, rekonstrukce staveb, budování nových elektrických sítí, ale třeba i o rozmístění předvolebních billboardů. To, že by tyto úpravy mělo vedení dávat na vědomí, se již několikrát probíralo i na komunitním plánování města, nicméně situace je stále stejná.

Jako konkrétní problémovou oblast pak vnímá například kruhový objezd na Přikrylově náměstí, na který si hodně jejich klientů stěžuje. *„Není zde vůbec žádný přechod, údajně není třeba kvůli nízké frekvenci chodců. Vidí si situaci ohlídá, díky zrakové kontrole zjistí, kde a kdy může přejít. Ale zrakově postižený se do vozovky vstoupit bojí. Obecně kruhové objezdy jsou mnoha našim klientům nepříjemné, nejsou tolik přehledné jako klasické křižovatky, kde jsou navíc často i semaforey se zvukovou signalizací. A že je v Prostějově kruháčů opravdu hodně.“* Za další problémové místo označila přechod na Žeranovské ulici. Ten, ačkoli zde je,

nebývá řidiči vjíždějícími do přilehlé křižovatky vůbec respektován. Jedinec pak opět neví, kdy do vozovky může vstoupit. „Obecně lze říct, že s přecházením ulic mají někteří naši klienti velký problém. Jedna nevidomá paní takto při přecházení cesty narazila na auto – sice stálo a nic se jí nestalo, ale do silnice od té doby nevkročí.“

Naopak za silnou stránku bezbariérových úprav pro ZP v Prostějově považuje okolí hlavního vlakového a autobusového nádraží. „Navíc pro ně máme vytvořené i tyhle plány,“ dodává, zatímco prezentuje kontrastní a hmatné plány vlakového a autobusového nádraží, které leží na stole. „Mnozí z těch, kteří si na nich nádraží „prohlédli“, byli potěšeni a vděční, že si jej konečně dovedou pořádně představit a zařadit všechno do kontextu.“ Vyzdvihuje rovněž, že se na nádraží nachází mnoho bezbariérových prvků pro osoby se ZP, jako jsou vodící linie, signální pásy, majáčky, popisky v Braillově bodovém písmu na jednotlivých zastávkách MHD a další. Uvádí, že tyto popisky slouží k označení čísla zastávky. Zda jsou podobné popisky i na jiných zastávkách MHD ve městě však netuší. Co se týče zjištění jízdního řádu, využívají k tomu osoby se ZP nejčastěji internet. Dříve prý byla přímo na webových stránkách Idos (Integrovaný dopravní systém) možnost přepnout stránku na verzi upravenou pro odečítače obrazovky, jako jsou WinMonitor, SuperNova a další, které si však jedinec většinou musí pořídit na vlastní náklady. Volně šiřitelnou alternativu představuje odečítač NVDA. „Bohužel tuto možnost Idos zrušil, zřejmě z ekonomických důvodů. Naši klienti teď nejčastěji k vyhledání spoju využívají web Friendlyvox, který je určený přímo pro osoby se zrakovým postižením.“ To, jak s těmito aplikacemi, programy a webovými stránkami zacházet, se osoby se ZP učí mimo jiné i zde v TyfloCentru.

Při PO SP v oblasti hlavního nádraží podle ní osoby se ZP využívají všechny zde zbudované prvky, ne všechny však ve stejné míře. Mají prý tendenci držet se svých zažitých stereotypů a ověřených postupů, proto třeba volí vždy tutéž trasu. „Většina klientů například při přesunu k budově hlavního vlakového nádraží využívá spíše přechodu vzdálenějšího od zastávek MHD. Na autobusovém nádraží zase vůbec nevyužívají ty přechody, které k zastávkám směřují diagonálně, protože to pro ně znamená delší cestu přes silnici, a navíc mají strach, že k zastávce v jiném než přímém směru vůbec trefí.“

Za největší nedostatek v bezbariérové úpravě hlavního nádraží považuje náročnost přesunu mezi nádražím vlakovým a autobusovým. „Jedinec dojde na konec chodníku, který vede podél budovy nádraží, a najednou nic. Žádný přechod, linie, žádný orientační bod, od kterého by se mohl odrazit a pokračovat k autobusům. Tady ta návaznost vůbec nefunguje.“ Dalším matoucím prvkem je pak velikost ostrůvků se zastávkami MHD. Jsou zde dva a každý

je jinak dlouhý, každý začíná a končí jinde. Proto, když jedinec se ZP přechází z jednoho na druhý v přímém směru, může se mu prý snadno stát, že ostrůvek jednoduše mine.

Z dalších výhod, které mohou osoby se ZP na nádraží využít, je bezplatná možnost návštěvy toalet. To jim umožňuje pomůcka zvaná Euroklíč. *„Místo toho, aby vhodili do otvoru na mince pětikorunu, můžou si dveře odemknout Euroklíčem. Já bych na ty záchody ale nešla ani zadarmo,“* dodává s nadsázkou pracovnice TyfloCentra.

Na otázku, zda považuje za problém, že ani jeden z bankomatů na nádraží není vybaven akustickým výstupem, odpovídá následovně: *„Abych byla upřímná, i když těch ozvučených bankomatů v Prostějově pár je, například ve Zlaté bráně, nevidomí je stejně skoro nevyužívají. I když jim ten výběr usnadňují, oni si stejně nikdy nejsou dostatečně jistí – třeba už jen tím, jestli jim někdo nestojí za zády. Mnohem radši spoléhají na internetové bankovníctví nebo výběr přímo na pobočce. Dokonce jsme i pořádali kurz na požívání těch bankomatů, a i když měl relativně vysokou účast, většina klientů po jeho skončení přiznala, že ve výběrech z bankomatu stejně nehodlají pokračovat. Myslím, že i kdyby na nádraží tyhle bankomaty byly, situace by byla podobná.“* Podobně reaguje i na otázku, zda by zde osoby se ZP využily interaktivní informační tabuli s hlasovým výstupem, jaká je umístěna i na náměstí T. G. Masaryka. Prý nevyužívají ani tuto, ačkoli byla velmi drahá, proto ve zřizování další nevidí smysl. Jiná situace by mohla nastat, kdyby tato tabule informovala o odjezdu vlaků a autobusů.

Na závěr pracovnice uvedla, jaké pomůcky jejich klienti nejvíce používají při svém PO SP. Dle očekávání je nejčastější pomůckou bílá hůl. *„Máme tu třeba pána, který hůl odmítá kvůli jisté stigmatizaci, většina klientů ji ale využívá. K holi často mají i dálkové ovladače, které jim například umožní využívat majáčky. Někteří z našich klientů mají i vodící psy – jedná se konkrétně o tři klienty, jejich pejsci se jmenují Sunny, Bad a Alma.“* Dodává, že vodící psi pro prostějovské uživatele pocházejí buďto z Výcvikového střediska vodících psů v Jinonicích, nebo od pana Milana Dvořáka z Brna, který se výcviku vodících psů rovněž věnuje.

6.2.2 Rozhovor č. 2 – pracovník odstraňování bariér pro Olomoucký kraj

Druhý dotazovaný se, dle jeho slov, při své profesi zabývá odstraňováním bariér pro osoby se ZP v rámci Olomouckého kraje. Tito lidé se na něj mohou obracet, mají-li nějaký problém při svém PO SP – ať už to jsou překážky, poruchy akustických prvků, problémy při cestování, v dopravě MHD nebo v budovách pro veřejnost. Většinou jde prý o jedince nevidomé, kteří se pohybují samostatně. *„Oni se na mě obracejí a já pak zprostředkovávám dané úpravy nebo nápravu věcí, které je třeba dát do pořádku. To je jedna část. Druhá část je konzultační činnost v souvislosti s vytvářením nových úprav. Obecně mají veškerou bezbariérovou úpravu na*

starosti pracovníci NIPI, což je Národní institut pro integraci. Zabývají se úpravou prostředí pro vozíčkáře, zrakově postižené, matky s kočárky a podobně. Já jim jsem nápomocen právě v otázce osob se zrakovým postižením, kde jsou určitá specifika například v akustických prvcích nebo slepecké dlažbě.“ Pracovníci NIPI s ním jednak jednotlivé úpravy konzultují, jednak slouží i jako prostředník pro sdělení informací o těchto úpravách nevidomým či slabozrakým klientům.

Dále se vyjadřuje k otázce komplikací, na které naráží při prosazování nebo realizaci daných úprav. Velkou překážkou prý je, že v procesu figuruje více institucí, které chtějí prosadit své zájmy. *„Jsou to třeba památkáři, kteří v památkově chráněných lokalitách nechtějí dovolit určité typy úprav. Co se týče například přechodů, tak je od projektantů, dopravní policie nebo odborů trendem plynulost dopravy. To znamená, že někde ty přechody pro chodce nechtějí zřizovat a zřizují místo toho jen místa pro přecházení.“* Dále bývá problémem legislativa. *„Například pokud je v některém místě ideální zbudovat přechod, tak ne všude to lze zrealizovat, protože jsou na to různé normy, například jak daleko musí být od zastávky a podobně.“* Jako další problémovou oblast zmiňuje velkou finanční náročnost těchto úprav, což opět vysvětluje na příkladu s přechody pro chodce: *„Podle dnes platných norem musí mít takový přechod hodně prvků – nasvětlení, hmatnou úpravu a podobně, takže jeden takový přechod může ve finále přijít až na milion korun. Dříve těch přechodů bylo hodně a mnoho z nich nebylo úplně bezpečných, takže se ruší a místo nich se dává právě místo pro přecházení, což je jednodušší a levnější varianta, jelikož zde nemusí být nasvětlení, stačí jej opatřit slepeckou úpravou a bezbariérovým přístupem pro vozíčkáře.“*

Co se týče odstraňování bariér přímo v Prostějově, na kterých se dotazovaný pracovník podílel, byly to prý spíše drobné konzultace k úpravám, které tam probíhaly, například na přednádraží nebo v souvislosti s kruhovým objezdem na ul. Kostelecká. *„Já se na tom nepodílím přímo, ale spíše připomínkováním. Nejsem totiž dotčený orgán, který by přizvali ke konzultacím tak, jako například pracovníky NIPI, takže se spíše ozývám já jim, když něco potřebuji.“* Jinak ale v Prostějově pomáhal řešit už hodně problémů. Jedním z nich byla visutá rampa na náměstí, zřejmě prý u budovy magistrátu, která vybočovala do prostoru a lidé se ZP do ní mohli narazit. Podobný problém byl i s jedním točitým schodištěm, které rovněž zasahovalo do prostoru. Dále pak pomohl zrealizovat hlasové majáčky, jež bylo potřeba zřídit na nádraží i přednádraží. *„Aktuální problém, o kterém vím, že se řeší, je to, že některým se špatně chodí v centru, v úseku od křižovatky na Svatoplukově ulici po Masarykovo náměstí. Jde totiž o ucelenou plochu, na níž není žádná hmatná vodící linie. Člověk pak může jít jedine podél domů. Toto je ale obecně problém všech větších vydlážděných ploch, na kterých se není čeho*

„chytit“. „Dodává, že ačkoli s tímto někdo může mít problém, jiný ho mít nemusí. Často je pak složité vyhodnotit, do jaké míry je problém objektivní. „Když si vezmeme dva nevidomé, tak jeden řekne, že mu to problém nedělá a slepecká dlažba mu takto stačí a vyhovuje, jiný řekne, že to nezvládá, slepecká dlažba pro něj není dostatečně hmatná a potřeboval by třeba zvýšení obrubníku. Někdo je natolik šikovný, že se trasu naučí a dokáže se pohybovat celkem dobře, někdo s tím má problém a zkusí to jen doma či ve svém okolí, kde se pohybuje každý den.“

S problémem sdělování informací ze strany města ohledně aktuálních úprav a nově vzniklých bariér, který nastínila pracovnice TyfloCentra, se dotazovaný ztotožňuje. „Ano, to je pravda. Tohle je ale problém všech větších měst, nejenom Prostějova – i když odtamtud se mi na to ozývají asi největší stížnosti. Již jsme to konzultovali s městem, ale jsou tam hned dva problémy. Jednak by se musel najít někdo, kdo by ty informace zjišťoval, kompletoval a stále je aktualizoval. Dobrovolně to nikdo z města dělat nechce. A jednak se to v mnoha případech ani zjistit nedá. Ty úpravy, které má na starosti město, by se ještě nějak podchytit daly, horší je to, pokud něco opravuje nebo buduje soukromá firma, nebo vlastně i jakýkoli běžný občan. Jak chcete zajistit, aby vás každý ve městě informoval, jestli zrovna něco kolem domu nespravuje, nestěhuje nebo tam neparkuje s autem?“

Naopak za silnou stránku v rámci bezbariérových úprav pro osoby se ZP v Prostějově považuje dobře vyřešený prostor nádraží a přednádraží. Dále vyzdvihuje i fakt, že se díky vstřícnosti města podařilo zřídit několik hlasových majáčků na místech, která městu patří. Kromě hlavního nádraží je prý najdeme třeba u městských lázní nebo nemocnice.

V dalších otázkách se vyjadřuje právě k oblasti hlavního nádraží. Základem jsou zde dle něj hmatné prvky na chodnících a cestách před nádražím, zmiňuje i vodící linie uvnitř nádražní haly. Nachází se tu rovněž hlasové majáčky, a to ze strany kolejiště i ze strany přednádraží. Další hlasový majáček je u rampy při bočním vchodu. Dále hovoří o popiscích v Braillově písmu na zastávkách MHD i meziměstských autobusů. „Na zastávce číslo 7, odkud odjíždí především autobusy do Olomouce, je další orientační hlasový majáček. Jde totiž o strategické místo, kde osoby se ZP přechází jak směrem k vlaku, tak i po přechodu k ostatním nástupištím.“ Dodává, že majáčky umístěné na nádraží mají nahrané dvě fráze. První fráze je základní, ozve se trylek a následně název organizace či místa, například „hlavní vlakové nádraží Prostějov“. Druhá fráze je popisná. „Na vlakovém nádraží třeba řekne, kde se nacházejí pokladny nebo toalety, případně jinou důležitou informací“. Na téma majáčků ještě doplňuje, že ačkoli se standardně umísťují k podchodům nebo k významným budovám, na konkrétní žádost jedinců se ZP je lze zřídit i na jiném, méně obvyklém místě.

Při otázce na spokojenost lidí se ZP s jednotlivými bezbariérovými prvky na nádraží znejistí. „Konkrétnější informace o využívání prvků přímo v Prostějově nemám, jelikož dělám úpravy pro celý region a v Prostějově nejsem místní – nicméně věřím, že více by o tom věděli například pracovníci prostějovského TyfloCentra nebo SONSu, kteří zde s těmi lidmi přímo pracují. Vím jen, že když ta rekonstrukce probíhala, udělaly se tam i nějaké chyby ve slepecké dlažbě, konkrétně byl špatně vyřešen jeden signální pás. Nejsem si jistý, zda byl moc krátký nebo byl špatně směřován. Pak se to muselo předláždít. Signální pás musí být totiž přímo ve směru přecházení.“ Při zmínce tazatelky, že jedním z problémů, se kterým se lidé se ZP na nádraží stále potýkají, je údajně přesun mezi nádražím vlakovým a autobusovým, reaguje dotazovaný následovně: „Problém je v tom, že ti, co mají zachované zbytky zraku, se nepohybují pomocí těch hmatových prvků a mají tendenci si cestu zkracovat. Stejně jako dobře vidící mají tendenci jít úhlopříčně od vlakového nádraží, přes zastávky MHD až k chodníku vedoucímu k autobusovému nádraží. A když vidící člověk pomáhá nevidomému se z vlakového na autobusové nádraží přemístit, tak ho často vede právě touto trasou. Tím i nevidomého přivede na myšlenku, že má vlastně dvě možnosti – buďto přejít bezpečně, zleva po přechodech či zprava podél budovy vlakového nádraží, nebo si cestu trochu zkrátit.“ Tuto alternativu dotazovaný pracovník samozřejmě neschvaluje, neboť se v tomto případě přemístění mezi nádražím opravdu může stát nebezpečným. Proto zdůrazňuje, že je třeba, aby si osoby nevidomé připustily, že chtějí-li se samostatně pohybovat, tak se zkrátka „více nachodí“. „Například se nevidomým nedoporučuje chodit přes místo k přecházení, pokud je v blízkosti bezpečný přechod. Raději by si měli těch sto, dvě stě metrů zajít.“ Pokud tedy v přesunu nějaký problém vidí, vidí ho především v lidech, kterým se jednak nechce ztratit čas delší chůzí, a jednak jsou při tom nuceni pamatovat si více prvků, podle kterých se mohou po cestě řídit.

Podle pracovníka odstraňování bariér se teď na nádraží (a ani jinde v Prostějově) žádná další úprava pro osoby se ZP nechystá. „Tyto věci se totiž většinou řeší, když jsou nějaké rekonstrukce. Velice těžko se tyto věci řeší, když se nic neděje. Například v Olomouci teď máme spoustu hlasových majáčků, u každého nástupiště, u vstupů do podchodu a podobně. Ale předtím tam byla spousta majáčků porouchaných, některé i neopravitelně, ale nevyměnily se, neinvestovalo se do toho, nepodařilo se to zajistit, protože se čekalo až na celkovou rekonstrukci.“ Jako další příklad uvádí i nádraží v Přerově, kde až donedávna nebyly majáčky vůbec žádné, jelikož se rovněž čekalo na celkovou rekonstrukci. Občas se nějaký prvek podaří prosadit i mimo rekonstrukci, ale nebývá to často. „Navíc dnes nádraží mají spoustu věcí rozdělených, třeba budova nádraží může patřit regionální správě majetku drah, kolejiště patří

SŽDC – Správa železniční dopravní cesty – a zase majetek, který je před nádražím, patří městu. S každým by se teda muselo jednat zvlášť, a ne každý chce do toho investovat.“

Na závěr rozhovoru shrnuje, že si podle něj Prostějov, co do bezbariérovosti pro osoby se ZP, stojí dobře. V rámci regionu je na tom prý srovnatelně například s Přerovem či Šumperkem. *„Je to dáno také tím, že zde máme regionální pracoviště TyfloCentra, je tam i pobočka SONS. A města, kde tyto organizace pro zrakově postižené jsou, tak tam se do toho investuje víc. Jednak je tam i více lidí, kteří mají dálkový vysílač a mohou ty akustické prvky využívat, taky je tam větší iniciativa ze strany těch osob, že by chtěly něco řešit, takže se tam ty věci obecně řeší víc.“* Dodává, že ve městech, která jsou na tom rozlohou či počtem obyvatel podobně, ale tyto organizace zde nemají svoji pobočku, situace tak dobrá není – investuje se většinou jen do úprav, které jsou povinně dané legislativou, a jenom v bezpodmínečně nutných situacích. Jedinci se ZP, kteří v těchto městech žijí, se v případě potřeby mohou obracet jedinečně na pracoviště v okolních městech. Jako příklad uvádí Šternberk, kde na autobusovém nádraží prvky bezbariérové úpravy sice jsou, ale na vlakovém nádraží se prakticky nenacházejí. Toto nádraží je už několik desítek let ve stejném stavu a rekonstrukce se teprve plánuje.

6.3 Výsledky dotazníkového šetření

Tato podkapitola vznikla přepisem dotazníků vyplněných jednotlivými respondenty do podoby souvislého textu. Přesné zadání a podoba je k dohledání v přílohách této práce pod označením Příloha 6 - Dotazník.

Respondent č. 1 (R1) – muž, 41-50 let, nevidomost

R1 se částečně pohybuje s bílou holí, využívá též dálkový vysílač. Po Prostějově se sám pohybuje jen občas. Úroveň bezbariérovosti v Prostějově mu částečně nevyhovuje, s ostatními městy však nemá možnost srovnání. Za zcela nedostačující považuje svoji informovanost ze strany města o aktuálních změnách a nově vzniklých bariérách (lešení, výkopy), ale i o změnách jízd autobusů MHD při uzavírkách. Vadí mu, že na kruhových objezdech nejsou značeny přechody, protože by zpomalovaly provoz, což je však na úkor bezpečnosti chodců – jako příklad uvádí kruhové objezdy na ul. Kostelecké nebo Vápenici. Jako další problém vnímá častou nefunkčnost dálkově ovládaných hlásičů v MHD, které mají informovat o čísle a směru autobusu. Na hlavním nádraží se pohybuje většinou s doprovodem. Četnost a funkčnost signálních pásů na chodících zde považuje za zcela nevyhovující, problém mu dělá především přechod mezi vlakovým a autobusovým nádražím a pohyb mezi jednotlivými zastávkami. Stav vodicích pásů zde hodnotí jako částečně vyhovující. Situaci ohledně majáčků popisuje jako spíše nevyhovující, neboť bývají často mimo provoz. Vzhledem k typu svého postižení

nevyužívá žádné z kontrastních prvků, proto se k otázkám spokojenosti s nimi nevyjádřil. Na nádraží by nejvíce ocenil lepší označení kolejí a nástupních ostrůvků na vlakovém nádraží, dále pak ozvučení zastávek autobusů MHD. Jako prvek, jehož zřízení na nádraží mu pro jeho účely přijde nejvíce zbytečné, označil bankomat s hlasovým výstupem.

Respondent č. 2 (R2) – žena, 41-50 let, slabozrakost

R2 se po Prostějově pohybuje samostatně každý den, ke svému PO SP nevyužívá bílou hůl. Z jiných pomůcek používá při pohybu městem lupu. Úroveň bezbariérovosti Prostějova považuje za dostačující. Má zkušenosti i s pohybem v jiných městech, je ale těžké srovnat, jak si v porovnání s nimi stojí, neboť je každé město jiné. Za zcela nedostačující však považuje svoji informovanost ze strany města o aktuálních změnách a nově vzniklých bariérách. Ve městě by nejvíce ocenila vylepšení a navýšení kontrastních prvků na prosklených plochách, sloupech či schodištích. Jako největší problém vnímá málo výrazné osvětlení ve večerních hodinách na hlavním vlakovém a autobusovém nádraží. V této oblasti se pohybuje nanejvýš jednou týdně. Hmatné prvky ani majáčky vzhledem k typu svého postižení nevyužívá. Kontrastní značení prosklených ploch nevyužívá, na sloupech jí spíše vyhovuje, u schodišť jí spíše nevyhovuje. Neuvedla žádný prvek, jehož zřízení by v oblasti nádraží ocenila.

Respondent č. 3 (R3) – žena, 51-60 let, slabozrakost

R3 se po Prostějově pohybuje samostatně několikrát týdně, ke svému pohybu nevyužívá bílou hůl. Z jiných pomůcek používá při pohybu městem dalekohled. Úroveň bezbariérovosti Prostějova považuje za dostačující. Má zkušenosti i s pohybem v jiných městech, je ale těžké srovnat, jak si v porovnání s nimi stojí, neboť je každé město jiné. Na otázku, zda město dostatečně informuje o aktuálních změnách v prostředí a nově vzniklých bariérách, nemá vyhraněný názor. Ve městě by nejvíce ocenila vylepšení a navýšení kontrastních prvků na prosklených plochách, sloupech či schodištích. V oblasti hlavního nádraží se pohybuje nanejvýš jednou týdně. Hmatné prvky ani majáčky vzhledem k typu svého postižení nevyužívá. Kontrastní značení prosklených ploch a schodišť v této oblasti jí spíše nevyhovuje, na sloupech jí spíše vyhovuje. Nejvíce by zde ocenila právě lepší označení konce schodů.

Respondent č. 4 (R4) – muž, 41-50 let, nevidomost

R4 se pohybuje samostatně po Prostějově několikrát týdně. Ke svému pohybu využívá bílou hůl, stejně jako dálkový vysílač. Úroveň bezbariérovost Prostějova považuje za dostačující, v některých ohledech však částečně nedostačující. S ostatními městy nemá možnost srovnání. Za zcela nedostačující považuje svoji informovanost ze strany města o aktuálních změnách

a nově vzniklých bariérách, především o práci na komunikacích, a také o výlukách a změnách jízdnicích řádů. Ve městě by nejvíce ocenil vylepšení nebo navýšení umělých vodicích linií, bankomatů s hlasovým výstupem a povelové soupravy na autobusech MHD. Poukazuje na nefunkčnost ozvučení autobusů (směr jízdy, číslo autobusu). Za další problém považuje špatné umístění reklamních tabulí před obchody. V oblasti hlavního vlakového a autobusového nádraží se pohybuje nanejvýš jednou za měsíc. Reliéfní prvky zde při svém pohybu nevyužívá natolik, aby byl schopen říci, do jaké míry mu vyhovují. Situace zde umístěných majáček mu spíše nevyhovuje. Kontrastní prvky vzhledem k typu svého postižení nevyužívá. Na nádraží by nejvíce ocenil zřízení ozvučené tabule, která by po aktivaci ohlásila nejbližší spoje. Nejvíce zbytečné mu zde pro jeho využití přijde vybudování akustické signalizace na přechodech.

Respondent č. 5 (R5) – muž, 31-40 let, nevidomost

R5 využívá k pohybu bílou hůl, po Prostějově se pohybuje vždy jen s průvodcem. Bezbariérovou úpravu Prostějova považuje za vyhovující. Na otázku, zda město dostatečně informuje o aktuálních změnách v prostředí a nově vzniklých bariérách, nemá vyhraněný názor. Ve městě by nejvíce ocenil navýšení počtu umělých vodicích linií. V oblasti hlavního nádraží se pohybuje nanejvýš jednou za měsíc a žádné z bezbariérových prvků zde reálně nevyužívá. Prvkem, jehož zřízení v těchto místech považuje za důležité pro své potřeby, je bankomat s hlasovým výstupem.

Respondent č. 6 (R6) – muž, nad 60 let, slabozrakost

R6 se po Prostějově pohybuje každý den, ke svému pohybu nevyužívá bílou hůl ani jinou pomůcku. Úroveň bezbariérovosti Prostějova považuje za částečně nedostačující. Ve srovnání s obdobně velkými městy je podle něj bezbariérovost v Prostějově na nižší úrovni. Jako částečně nedostačující označil i svoji informovanost ze strany města o aktuálních změnách a nově vzniklých bariérách. Ve městě by nejvíce ocenil navýšení počtu umělých vodicích linií a vodicích pásů na přechodech. Chválí především nově zřizované signální pásy na chodnících. Za největší problém považuje předměty zasahující do oblasti chodníků a blokující tak jejich průchodnost (reklamní poutače, květináče, předzahrádky). V oblasti hlavního nádraží se pohybuje prakticky neustále, neboť bydlí v těsném okolí. Četnost a funkčnost signálních pásů na chodnících mu v této oblasti spíše vyhovuje, četnost a funkčnost vodicích pásů na přechodech spíše nevyhovuje. Hlasové majáčky pro svůj pohyb nevyužívá. Umístění reflexních prvků na prosklených plochách považuje za spíše vyhovující, kontrastní značení sloupů a schodišť pak spíše nevyhovující. Nejvíce by na nádraží ocenil zřízení bankomatu s hlasovým výstupem, nejméně pak ozvučenou informační tabuli či akustickou signalizaci na přechodech.

7 Diskuze

Praktická část této práce má za cíl zmapování úrovně bezbariérové úpravy pro osoby se ZP v Prostějově, především pak na hlavním vlakovém a autobusovém nádraží. Výzkum je realizován pomocí třech různých metod (pozorování, rozhovor, dotazník) a jeho snahou je srovnat pohled na danou problematiku ze třech různých stanovisek (nezávislý pozorovatel, osoba pracující s lidmi se ZP, samotná osoba se ZP). Tato kapitola se zaměří právě na porovnání výsledků všech typů šetření a pokusí se je doplnit o určité hodnocení či vyvození dílčích závěrů.

Z dotazníkového šetření vyplývá, že respondenti se slabozrakostí se pohybují po Prostějově samostatně velmi často, nevidomí už tolik ne, k PO SP občas totiž využívají pomoc průvodce. Pracovnice TyfloCentra uvádí, že jejich klienti k pohybu nejčastěji využívají bílou hůl a dálkový vysílač. To koresponduje s vyjádřením většiny nevidomých respondentů, slabozrací pak jen v některých případech využívají dalekohled nebo lupu.

Co se týče bezbariérových úprav v Prostějově, považuje pracovnice TyfloCentra za největší problém nedostatečné informování ze strany vedení města ohledně aktuálních změn a nově vzniklých bariér. Rovněž poukazuje na opakovanou neúspěšnou snahu tento problém řešit. Respondenti dotazníku s ní souhlasí, jelikož tato položka byla jako jediná z celého dotazníku označena za „zcela nevyhovující“ hned polovinou z nich. Ostatní jsou s informovaností nespokojeni jen částečně, popřípadě na ni nemají vyhraněný názor například proto, že se v Prostějově pohybují spíše s průvodcem nebo jim jejich postižení nebrání vzniklé překážky rozpoznat zrakem. Ostatním vadí hlavně neinformovanost o lešeních, výkopech či práci na komunikacích, dále i neohlášené výluky a změny jízdních řádů. O tomto problému ví i pracovník odstraňování bariér, který však připouští, že jeho řešení není jednoduché. I kdyby se úkolu zjišťovat, sepisovat a zveřejňovat tyto informace někdo z města (magistrátu) zhostil, o většině úprav a překážek, které nepotřebují schválení od města, by se stejně neměl možnost se dozvědět. Autorka práce se přesto domnívá, že informování i o té části překážek, na které se vztahuje ohlašovací povinnost nebo nutnost stavebního povolení, by mělo pro osoby se ZP velký význam. Proto by se v dané záležitosti nemělo přestat apelovat na vedení města.

Na otázku, jaké konkrétní oblasti představují pro osoby se ZP při PO SP největší problém, se sešly velmi různorodé odpovědi. Pracovník odstraňování bariér zmiňuje například absenci vodicích linií na větších otevřených plochách (např. v oblasti okolo Masarykova náměstí). Rovněž polovina z respondentů dotazníku uvedla, že by navýšení počtu vodicích linií ve městě ocenila. Pracovnice TyfloCentra uvádí jako další problém kruhové objezdy, na kterých se kvůli plynulosti dopravy nezřizují přechody (ul. Kostelecká, Vápenice). V tom s ní souhlasí

i respondent R1. Podle pracovníka odstraňování bariér jde v tomto případě o střet zájmů osob se ZP a pracovníků v oblasti dopravy, který se řeší jen stěží. Zřejmě nezbyvá, než překonat strach z nového (kruhový objezd) a naučit se zde namísto přechodu využít místa pro přecházení. Jako problém se některým respondentům dotazníku jeví i časté umístění překážek do oblasti chodníků, které blokují jejich průchodnost – reklamní poutače před obchody, květináče apod. Jsou-li tyto překážky trvalejšího charakteru, zasazuje se o nápravu dotazovaný pracovník odstraňování bariér (např. visutá rampa u budovy magistrátu), některé další překážky by bylo možno řešit způsobem uvedeným výše. Jedinci se slabozrakostí by zase ocenili více kontrastních prvků (či jejich lepší provedení) na prosklených plochách, sloupech či schodištích. Respondentka R2 vnímá jako velký problém při své PO SP málo výrazné osvětlení v okolí hlavního nádraží ve večerních hodinách. Autorka práce se s připomínkami jedinců slabozrakých ztotožňuje, neboť byla během pozorování sama zaskočená, do jaké míry jsou bezbariérové prvky pro tuto skupinu opomíjeny.

Zatímco nějakou problémovou oblast dokázali jmenovat takřka všichni respondenti dotazníku, na další dobrovolnou otázku, co naopak považují za silnou stránku bezbariérové úpravy v Prostějově, většinou neodpověděli. Pracovnice TyfloCentra i pracovník odstraňování bariér se v této otázce shodli – velmi zdařile je podle nich realizovaná oblast hlavního vlakového a autobusového nádraží. Jsou schopni jmenovat většinu prvků bezbariérové úpravy, které se zde nacházejí. První dotazovaná k výčtu pozitiv rovněž přidává i existenci reliéfních hmatných plánek obou nádraží, které si u nich v TyfloCentru mohou osoby se ZP prohlédnout. Aktualizovanou verzi jednoho z těchto reliéfních plánek měl na svém pracovišti i druhý dotazovaný.

Právě v oblasti hlavního vlakového a autobusového nádraží, na kterou se výzkum dále zaměřuje, se respondenti dotazníku pohybují o něco méně, než uvedli v případě pohybu po Prostějově. Může to být dáno tím, že osoby se ZP nemají potřebu nebo odvalu cestovat často mimo Prostějov. Výrazně častěji se zde pohybují jedinci slabozrací (jednou týdně, respondent R6 dokonce každý den, jelikož bydlí nedaleko), jedinci nevidomí uvádějí časový interval „maximálně jednou za měsíc“ s tím, že někteří se zde pohybují spíše s průvodcem.

Pozorování ukázalo, že signální a varovné pásy na chodnících jsou zde umístěny na správných místech a v dostatečném počtu. Nacházejí se např. u přechodů, na zastávkách či u míst k přecházení. Varovný pás chyběl jen na peroně u kolejiště (varovný pás se sloučenou vodící funkcí) a při přechodu vozovky od nádražní budovy na chodník vedoucí k autobusovému nádraží. Zde je místo k přecházení označeno pouze sníženým obrubníkem. Autorka na základě dřívějších náhodných pozorování dodává, že místo bývá rovněž někdy částečně blokováno

zaparkovanými auty nebo špatně umístěnými kontejnery. Navzdory tomu považuje četnost zdejších signálních a varovných pásů za dostačující. Respondent R1 však označil stav za zcela nevyhovující, dle svých slov především kvůli zmiňovanému špatnému označení kolejiště a nevyřešenému přecházení k autobusovému nádraží. Slabozraké respondentky R2 a R3 tento prvek při PO SP nevyužívají, nevidomí respondenti R4 a R5 na ně nemají určitý názor, neboť R4 se zde pohybuje málokdy a R5 pouze s průvodcem. Slabozraký respondent č. 6 vyzdvihuje zdejší signální pásy jako velmi přínosné pro jeho PO SP.

Na výše zmíněný problém s přesunem mezi vlakovým a autobusovým nádražím upozorňuje i pracovnice TyfloCentra. Kromě respondenta R1 to jako bariéru nevnímá žádný z respondentů. Důvodem je možná to, že zbylí dva nevidomí respondenti se zde obecně samostatně moc nepohybují a ostatní respondenti mají částečně zachovanou možnost zrakové kontroly. Pracovník odstraňování bariér se nedomnívá, že by byl v přesunu reálný problém – za předpokladu, že jedinec zodpovědně využívá všech bezbariérových prvků a nesnaží se přesun například zkrátit tím, že by šel od budovy vlakového nádraží k autobusovému diagonálně. Pracovnice TyfloCentra k jiné otázce uvedla, že osoby se ZP často raději volí pro ně známé a co nejjednodušší trasy, a ne vždy jsou to ty, kterými je navádějí bezbariérové prvky. Tím nepřímo potvrzuje domněnku pracovníka odstraňování bariér. Na druhou stranu pozorování ukázalo, že ke konci chodníku, vedoucího od nádražní budovy doprava k autobusovému nádraží, skutečně není žádný signální ani varovný pás a vodící linii tvoří pouze obrubník chodníku. Ať už je skutečný problém kdekoli, jeho možné řešení vidí pracovník odstraňování bariér ve využití takové trasy, při níž se jedinec cítí bezpečně, i za cenu, že by měla být o něco delší (např. přesunout se od vlaku k autobusům po dobře označených přechodech zleva). S tím lze zcela souhlasit.

Obdobná se jeví být problematika přesunu od budovy nádraží k zastávkám MHD. Respondent R1 tvrdí, že je přesun k těmto zastávkám komplikovaný. Pracovnice TyfloCentra dodává, že oba ostrůvky se zastávkami nejsou stejně dlouhé a stává se proto, že nevidomý jedinec při přesunu z prvního ostrůvku mine ten druhý, kratší. Výsledek pozorování se však s tímto tvrzením rozchází. Bylo při něm totiž zjištěno, že se zde nacházejí varovné pásy se sníženým obrubníkem, které jedince navádí v přímém směru od budovy nádraží na první i na druhý ostrůvek se zastávkami MHD. Pokud se jimi jedinec řídí, neměl by ostrůvky minout. Problém se tak zdá být spíše v neschopnosti jedinců využít tento prvek ve svůj prospěch, popř. v udržení přímého směru chůze. Pravdou je, že by tento přesun mohla usnadnit nějaká hmatná úprava na vozovce, která by zamezila odchýlení od přímého směru.

Pozorování se dále zaměřilo na přechody pro chodce, přičemž byla na většině z nich zjištěna absence vodicích pásů. Z respondentů dotazníku reálně využívají tento prvek pouze respondenti R1 a R6. Slabozraké respondentky R2 a R3 vzhledem k míře svého postižení vodicí pásy nevyužívají, R4 se zde pohybuje příliš málo na to, aby přínos vodicích pásů hodnotil, a R5 se zde pohybuje s pomocí průvodce. Respondentovi R6 množství pásů spíše nevyhovuje a velmi by ocenil navýšení jejich počtu. Respondent R1 uvádí, že mu počet vodicích pásů vyhovuje jen částečně.

Pozorování ukázalo, že některé z přechodů na autobusovém nádraží jsou vedeny diagonálně. Domněnku pozorovatelky, že odhadnout daný úhel a jít ve správném směru k protějšímu chodníku může činit osobám se ZP potíže, potvrdila i pracovnice TyfloCentra. Navíc ani tyto přechody nezahrnují vodicí pásy. Na dvou místech pak přechod chybí úplně – jedním z nich je výše zmiňovaná oblast přesunu mezi vlakovým a autobusovým nádražím. Druhé se nachází mezi ostrůvkem jednoho z přechodů a zastávkami MHD. Místo k přecházení je zde dle autorky práce velmi úzké a k zastávkám směřuje v těžko odhadnutelném úhlu.

Popisky v Braillově písmu byly pozorovány na všech zastávkách MHD i meziměstských autobusů. Z respondentů se k jejich provedení ani počtu nikdo nevyjádřil. Může to být tím, že jsou s nimi spokojeni a nemají proto potřebu je zmiňovat, nebo naopak tím, že je ke svému PO SP vůbec nevyužívají.

Z akustických prvků odhalilo pozorování přítomnost čtyř majáčků – jeden na čele budovy hlavního vlakového nádraží, druhý nad bočním vchodem do této budovy, třetí na budově ve směru od kolejíště a čtvrtý na autobusovém nádraží, u zastávky číslo 7. Pracovník odstraňování bariér toto rozmístění potvrdil, upřesnil i, o jaké typy majáčků se jedná a k čemu přesně mají sloužit. Co už však nezmínil je, že tyto majáčky trpí častou poruchovostí, na což poukazuje jak pracovnice TyfloCentra, tak i všichni respondenti dotazníku, kteří majáčky při PO SP využívají. Míru své spokojenosti s nimi hodnotí možností „spíše nespokojen“. Stejně se vyjádřili i o dalším prvku, jehož přítomnost v Prostějově byla zjištěna až díky dotazníkům – povelová souprava MHD, která po aktivaci vysílačem ohlásí číslo autobusu a směr jeho jízdy. I tento (jinak jistě velmi užitečný) prvek je bohužel často mimo provoz. Je velká škoda, že je zde tolik akustických prvků a mnoho osob se ZP vlastní zařízení k jejich aktivaci, ale o jejich funkčnosti už tolik dbáno není. Mimo zajištění oprav majáčků a povelové soupravy by respondenti R1 a R4 velmi ocenili zřízení tabulí odjezdů s hlasovým výstupem, které by po aktivaci vysílačem ohlásily nejbližší spoje. Zatím mohou pro zjištění odjezdů, dle slov pracovnice TyfloCentra, využívat web pro nevidomé Friendlywox.com. Prvek, jehož přítomnost na nádraží by respondenti R4 a R6 považovali za nejvíce zbytečnou, je akustická

signalizace přechodů. Autorka s tímto souhlasí, neboť se oblast hlavního nádraží nejeví natolik frekventovanou, aby musela být doprava řízena semaforem.

V neposlední řadě bylo cílem pozorování zhodnotit přítomnost a stav kontrastních a reflexních prvků. Ty se nacházely na všech prosklených plochách ve výšce očí, dále na vozovce v místech pro stání autobusů. Na schodištích byly kontrastní pásy rovněž k nalezení, ve většině případů však už takřka nebyly vidět, zřejmě vlivem mechanického opotřebení. Na sloupech (podpěrných, sloupech pouličních lamp, značek či cedulí s jízdními řády) nebyly během pozorování zaznamenány vůbec žádné kontrastní prvky. Tyto sloupce mnohdy zasahovaly do chodníků a jevily se tak potenciálně nebezpečnými. Proto se zdá s podivem, že respondent R6, který kontrastní a reflexní prvky při PO SP využívá, zhodnotil stav označení sloupů pouze za „částečně nevyhovující“, a respondentky R2 a R3 dokonce za „spíše vyhovující“. Pro tento rozpor v hodnocení se autorce práce nedaří najít žádné uspokojivé vysvětlení. Názor respondentů na kontrastní označení schodišť se s výsledky pozorování shoduje více. Všichni tři mají za to, že by schody měly být označeny více a zřetelněji.

Při pozorování byly v oblasti nádraží zaznamenány dva bankomaty, přičemž ani jeden z nich nebyl upraven hlasovým výstupem. Pracovnice TyfloCentra na základě svých zkušeností tvrdí, že nevidomí neradi vybírají z bankomatů, byť ozvučených, protože se při výběru necítí dostatečně bezpečně. Přesto polovina z respondentů dotazníku uvedla, že by zde tento typ bankomatu ocenila (R4, R5, R6). Respondentky R2 a R3 by ho vzhledem k míře zachovaného zraku zřejmě neupotřebily. Jediný nevidomý respondent R1 má za to, že by bylo zřízení ozvučeného bankomatu pro jeho potřebu zbytečné.

Pracovnice TyfloCentra uvedla, že další z úprav, které se na hlavním vlakovém nádraží nacházejí, je Eurozámek. Ten po odemčení Euroklíčem umožní (nejen) osobám se ZP zdarma použít zdejší toalety. Přesto Euroklíč žádný z respondentů neuvedl jako pomůcku, kterou by užíval při svém pohybu po městě. Může to však být dáno i tím, že v dotazníku nebyla žádná otázka, která by se ptala přímo na Euroklíč, a oni sami si jej s tematikou bezbariérovosti města zkrátka nespojili.

Co se týče celkové úrovně bezbariérovosti pro osoby se ZP v Prostějově, považují ji čtyři z šesti respondentů za dostačující (R2, R3, R4, R5). Podle respondenta R1 je úroveň částečně nedostačující, srovnání se situací v jiných městech však nemá. Zkušenost s PO SP v rámci jiného, srovnatelně velkého města, uvádějí pouze slabozrací respondenti. Respondent R6 na základě této zkušenosti soudí, že bezbariérovost v Prostějově je na nižší úrovni než v jiných městech, která navštívil. Respondentky R2 a R3 však oponují, že podobná zobecňující srovnání nelze činit, neboť každé město má své silné i slabé stránky. Podle pracovníka

odstraňování bariér si Prostějov v této oblasti vede celkem dobře. Je to prý dáno hlavně tím, že zde sídlí pobočky TyfloCentra a SONS. Proto se zde více o bezbariérových úpravách mluví, investuje se do nich více peněz, a i sami jedinci se ZP mají větší tendenci svoje problémy ve spolupráci s danými organizacemi řešit. To potvrzuje i zběhlost respondentů v názvech a způsobu použití jednotlivých bezbariérových prvků, která se odráží ve správném a rychlém vyplnění zadaných dotazníků a vhodných a účelných poznámkách, o které rozšířili své odpovědi.

Pracovník odstraňování bariér k celému šetření dodává, že prosazení a realizace bezbariérových úprav není jednoduchá záležitost a v praxi naráží na nejednu překážku. Tu může představovat nedostatek financí nebo nadbytek legislativních norem. Nicméně je třeba dodat, že nebyť legislativy, v níž je zakotvena povinnost budovat bezbariérové prvky při rekonstrukci či stavbě nových interiérů i exteriérů, zcela jistě by bezbariérovost své nynější úrovně nedosáhla. Další velkou překážku podle něj představuje fakt, že k vybavení nějaké oblasti bezbariérovými prvky je zapotřebí souhlasu a spolupráce všech zainteresovaných orgánů a institucí, stejně jako vlastníků inkriminovaných pozemků a budov. To je důvod, proč se prvky bezbariérové úpravy často podaří realizovat jen při kompletní rekonstrukci dané oblasti. I tak ale není jednoduché si je v plné míře prosadit, neboť každá ze zúčastněných stran se snaží hájit přednostně své zájmy (odbor dopravy, památkáři...). A nakonec ani všichni jedinci se ZP nechtějí totéž a každému často vyhovuje jiný typ úpravy nebo způsob řešení daného problému.

Architektonické bariéry však nejsou těmi jedinými, se kterými se člověk se ZP (nejenom ve městě) denně setkává. Jak uvádí teoretická část této práce, rozličné překážky a problémy se mohou objevit v kterékoli oblasti – v sebezpřijetí, socializaci, pracovním uplatnění, příjmu informací, sebeobsluže a dalších. Na odstraňování těchto nehmataelných bariér ze života osob se ZP pracují v rámci Prostějova především místní pobočky specializovaných organizací – TyfloCentrum a SONS.

8 Doporučení pro praxi

Na základě výsledků výzkumného šetření a následné diskuze lze vytyčit několik zásadních bodů, na které by bylo dobré se do budoucna zaměřit. V oblasti odstraňování bariér pro osoby se ZP by se v rámci města Prostějova mělo realizovat následující:

- nadále apelovat na vedení města ohledně poskytování informací o nově vzniklých překážkách (lešení, výkopy, práce na komunikacích), případně o výlukách MHD a změnách jízdních řádů,
- zajistit bezodkladné řešení vzniklých problémů s již zavedenými bezbariérovými prvky (porucha majáčků či povelové soupravy MHD, vyblednutí a ošoupaní kontrastních pruhů),
- zaměřit se při zřizování nových bezbariérových prvků nejenom na potřeby osob nevidomých, ale ve zvýšené míře i slabozrakých (kontrastní prvky, osvětlení),
- rozvíjet PO SP u osob se ZP, především u nevidomých – zaměřit se zejména na samostatný pohyb bez průvodce, nácvik přecházení vozovky na kruhovém objezdu či schopnost odhadu úhlů a chůze v přímém směru,
- zvýšit množství umělých vodících linií tam, kde chybí přirozené, především na větších vydlážděných plochách (např. v oblasti okolo Masarykova nám.)
- zvýšit množství kontrastních prvků, především na sloupech a schodištích (popřípadě obnovit ty, které jsou již zašlé),
- zajistit vyšší osvětlení některých částí města ve večerních hodinách (např. okolí hl. nádraží),
- doplnit reliéfní vodící pásy na přechody, kde tyto pásy chybí,
- vytvořit varovný pás se sloučenou vodící funkcí podél kolejiště na hlavním vlakovém nádraží,
- doplnit přechod (či alespoň místo k přecházení se signálním a varovným pásem) na rozhraní chodníku směřujícího od budovy vlakového nádraží a chodníku směřujícího k nádraží autobusovému + na prvním z uvedených chodníků vytvořit vodící linii,
- usnadnit přístup na zastávky MHD při příchodu ze Svatoplukovy ul. (např. hmatnými prvky),
- zřídit na nádraží ozvučené odjezdové tabule, aktivovatelné dálkovým vysílačem,
- vyměnit klasické bankomaty (nejen) na nádraží za modely s hlasovým výstupem,
- při realizaci bezbariérových úprav usilovat o spolupráci všech zainteresovaných orgánů a institucí, stejně jako vlastníků inkriminovaných pozemků a budov, a snažit se přitom vyslyšet potřeby jedinců se ZP a vyjít jim v maximální možné míře vstříc

Závěr

Teoretická část práce ukázala, jak široká a spletitá je problematika zrakového postižení, jelikož již při vymezení základních pojmů se zde naráželo na mnoho různých definic a interpretací. Stejně tak rozmanitou se ukázala být škála důsledků pro každodenní život, které s sebou toto postižení přináší, a množství bariér, jež může člověku postavit do cesty. Práce však navrhuje i řadu možností, jak lze tyto bariéry překonávat – ať už jde o podporu blízkého i širšího okolí, využití rozličných kompenzačních pomůcek nebo vybudování architektonických úprav prostředí.

Praktická část se zaměřila na konkrétní město, Prostějov, blíže pak na jeho hlavní vlakové a autobusové nádraží. Tato oblast je totiž jednou z nejvíce navštěvovaných částí Prostějova, a to jak ze strany místních, tak i ze strany nově příchozích a turistů – je tedy žádoucí, aby byla po technické i architektonické stránce dobrou vizitkou města.

Výzkumné šetření mělo mimo jiné za cíl srovnat názor na problematiku zdejší bezbariérovosti z pohledu nezávislého pozorovatele, osob se ZP a konečně i těch, kdo s nimi pracují. K tomuto účelu bylo využito třech různých metod – pozorování, rozhovoru a dotazníku.

Výzkum prokázal, že v úpravě zdejšího prostředí pro účely osob se ZP nepochybně existují jisté nedostatky – například je třeba na určitá místa doplnit umělé vodící linie, kontrastní prvky nebo vodící pásy přechodů. Nicméně absence některých bezbariérových prvků není tím jediným, na co je třeba se v této oblasti zaměřit. Důležité je rovněž rozvíjet u jedinců se ZP jejich schopnost orientace a samostatného pohybu tak, aby byli schopni těchto prvků plně využívat, překonali svůj strach a nebyli odkázáni na pomoc vidících průvodců.

Dále je nezbytné při budování bezbariérovosti usilovat o vzájemnou spolupráci jedinců se ZP, vedení města, vlastníků zdejších pozemků a budov a vůbec všech zainteresovaných osob a institucí. Protože jedině tehdy, bude-li společným cílem pomoci osobám se ZP plnohodnotně se zapojit do života a chodu města, může se podařit prosadit jejich zájmy v takové míře, v jaké si zaslouží. Zatím však jejich situaci komplikuje nedostatek financí pro potřebné úpravy, neochota budovat či opravovat bezbariérové prvky mimo případy povinně stanovené zákonem či neinformovanost ohledně nově vzniklých překážek a změn ve městě. Ačkoli se tyto problémy zdají být během na dlouhou trať, situace se postupně zlepšuje a společnost je integrací čím dál více otevřena.

V Prostějově tomu přispívá i fakt, že se zde nacházejí pobočky dvou organizací, které prosazují a hájí zájmy osob se ZP – TyfloCentra a SONS. Pomáhají jim odstraňovat bariéry nejenom architektonické, ale i ty pomyslné, které vyvstávají v oblasti socializace, sebeobsluhy nebo pracovního uplatnění. I díky jejich působení je Prostějov, v porovnání se srovnatelně velkými městy v okolí, v oblasti bezbariérových úprav pro osoby se ZP na poměrně vysoké úrovni. Alespoň to tvrdí pracovník odstraňování bariér pro Olomoucký kraj – a většina respondentů dotazníku, jež jsou s bezbariérovostí Prostějova rovněž poměrně spokojeni, mu dává za pravdu.

Je však třeba usilovat o to, aby se situace neustále zlepšovala a vzrůstalo nejenom množství bezbariérových úprav, ale především i zájem a snaha je budovat a činit tak město přístupným pro všechny bez rozdílu.

Seznam bibliografických citací

BUBENÍČKOVÁ, Hana, Petr KARÁSEK a Radek PAVLÍČEK. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. Brno: TyfloCentrum, 2012. ISBN 978-80-260-1538-3.

BÁRTOVÁ, Alena, BORSKÁ, Klára a Kateřina MATYSKOVÁ. *Adresář poskytovatelů služeb pro osoby se zrakovým postižením*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Okamžik, 2008. ISBN 978-80-86932-22-4

BEDRNOVÁ, Eva a Ivan NOVÝ. *Psychologie a sociologie řízení*. 3., rozš. a dopl. vyd. Praha: Management Press, 2007. ISBN 978-80-7261-169-0.

BOGUSZAKOVÁ, Jarmila. *Zrak a vidění: Vybrané kapitoly z fyziologie zraku. Světlo: Časopis pro světlo a osvětlování* [online]. 2003. [cit. 12.10.2016]. Dostupné z: http://www.odbornecasopisy.cz/index.php?id_document=23169

Centrum pro nevidomé. *Akustické úpravy pro nevidomé* [online]. Copyright © 2017 [cit. 02.04.2017]. Dostupné z: <http://www.centrumpronevidome.cz/subdom/bariery/bariery/akusticke.htm>

ČSÚ. *Města a obce* [online]. Copyright © 2016 [cit. 12.04.2017] Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xm/mesta_a_obce

ČSÚ. *Výběrové šetření osob se zdravotním postižením VŠPO 13* [online]. Copyright © 2013 [cit. 04.02.2017]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/20543019/k3_260006-14_1.pdf/4384f318-fcae-4a20-941c-33f10d5a6324?version=1.0

ČSÚ. *Výběrové šetření osob se zdravotním postižením VŠPO 07* [online]. Copyright © 2007 [cit. 04.02.2017]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536150/330908j3.pdf/ad1e416d-b46d-47c9-ad51-609579759834?version=1.0>

ČERVENKA, P. *Mapy a orientační plány pro zrakově postižené*. Praha: AULA, 1999. ISBN 80-902667-4-6.

FINKOVÁ, Dita a Libuše LUDÍKOVÁ. *Specifika v přístupu k dospělým a seniorům se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3743-9.

FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika RŮŽIČKOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1857-5.

FINKOVÁ, Dita, REGEC, Vojtěch, RŮŽIČKOVÁ, Veronika a STEJSKALOVÁ, Kateřina. *Speciální pedagogika se zaměřením na možnosti rozvoje a podpory osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3085-0.

FINKOVÁ, Dita; RŮŽIČKOVÁ, Veronika a STEJSKALOVÁ, Kateřina. *Úvod do speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2517-7.

FLENEROVÁ, Helena. *Kapitoly z tyflopédie I. díl: Základy tyflopédie*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

HYCL, Josef a Lucie TRYBUČKOVÁ. *Atlas oftalmologie*. 2. vyd. V Praze: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-160-4.

HYCL, Josef; VALEŠOVÁ Lucie. *Atlas oftalmologie*. 1. vyd. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-382-2.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

JANEČKA, Zbyněk a Ladislav BLÁHA. *Motorické kompetence osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3953-2.

JESENSKÝ, Ján. *Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Knižnice speciální pedagogiky.

JESENSKÝ, Ján. *Kontrapunktů integrace zdravotně postižených*. Praha: Karolinum, 1995. Folia paedagogica specialis. ISBN 80-7184-030-0.

JESENSKÝ, Ján a kol. *Studijní materiály k prostorové orientaci a samostatnému pohybu zrakově postižených*. Praha: Svaz invalidů v ČSR, 1978.

KEBLOVÁ, Alena. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 1. vyd. Praha: Septima, 1996. ISBN 80-85801-65-5.

KEBLOVÁ, Alena. *Integrované vzdělávání dětí se zrakovým postižením*. 2. upr. vyd. Praha: Septima, 1998. ISBN 80-7216-051-6.

KEBLOVÁ, Alena, NOVÁK, Ivan a Lydie LINDÁKOVÁ. *Náprava poruch binokulárního vidění*. Praha: Septima, 2000. ISBN 80-7216-121-0.

KIMPLOVÁ, Tereza a Marta KOLAŘÍKOVÁ. *Jak žít s těžkým zrakovým postižením?: souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-831-3.

KRAUS, Hanuš a kolektiv. *Kompendium očního lékařství* 1. vyd. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-1.

KUCHYNKA, Pavel a kol. *Oční lékařství*. Praha: Grada, 2007. ISBN 802471163X

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea a kol. *Vysokoškolské studium se zajištěním speciálněpedagogických potřeb*. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-141-6.

LITVAK, Aleksej Grigor'jevič. *Nástin psychologie nevidomých a slabozrakých*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. Knižnice speciální pedagogiky.

LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopedie I*. Olomouc: UP, 1988.

LUDÍKOVÁ, Libuše. *Integrace žáků se zrakovým postižením* In: Valenta, Milan. a kol. *Přehled speciální pedagogiky a školská integrace*. Olomouc: UP, 2003. ISBN 80-244-0698-5.

MACHÁČKOVÁ, Irena. *Elektronické orientační pomůcky pro prostorovou orientaci a samostatný pohyb osob se zrakovým postižením*. Speciální pedagogika, 2007, 17(4), ISSN 1211-2720.

Mapy.cz. *Prostějov hlavní nádraží* [online]. Copyright © 2015 [cit. 15.04.2017]. Dostupné z: <https://mapy.cz/letecka?x=17.1282605&y=49.4728426&z=19&source=pubt&id=15212604>

MCO – MORAVIA CONSULT Olomouc a.s. *Hlavní nádraží Prostějov – rekonstrukce* [online]. Copyright © 2010 [cit. 12.04.2017]. Dostupné z: <http://www.moravia.cz/cz/reference/pozemni-stavby/prumyslove-stavby/hlavni-nadrazi-prostejov-rekonstrukce.html>

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Úmluva o právech osob se zdravotním postižením a Opční protokol: Convention on the rights of persons with disabilities and Optional protocol*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7421-037-2.

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí. Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách. Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © 2006 [cit. 3.12.2016]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf

MMR – Ministerstvo pro místní rozvoj. *Vyhláška 398/2009 Sb. o obecných technických požadavcích zabezpečujících bezbariérové užívání staveb*. Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © 2009 [cit. 1.04.2017]. Dostupné z: https://www.mmr.cz/getmedia/f015224c-ff91-4cad-a37b-dc0dc1072946/Vyhlaska-MMR-398_2009

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

Olomoucký kraj. *Euroklíč v Olomouckém kraji* [online]. Copyright © 2016, Krajský úřad Olomouckého kraje [cit. 12.04.2017]. Dostupné z: <https://www.kr-olomoucky.cz/euroklic-v-olomouckem-kraji-cl-1201.html>

Olomoucký kraj. *Plán rozvoje vodovodů a kanalizací Olomouckého kraje – Prostějov* [online]. Copyright © 2007, Krajský úřad Olomouckého kraje [cit. 14.04.2017]. Dostupné z: http://prvk.kr-olomoucky.cz:85/prvk/PDF/KARTY/7108_049_01_41247.pdf

ONDRA, Svatoslav a Radek, PAVLÍČEK. *Projekt Blind friendly web*. Veřejná správa, 2002, roč. 13, č. 11, příloha s. III., ISSN 0027-8009

PELIKÁN, Jiří. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. ISBN 80-7184-569-8.

PIPEKOVÁ, Jarmila a kol. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., upr. a dopl. vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-198-0.

POŽÁR, Ladislav. *Psychológia detí a mládeže s poruchami zraku*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2000. ISBN 80-88774-74-8.

PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1.

Tyflonet – informační portál pro zrakově postižené. Průvodcovské služby na nádražích [online]. Copyright © 2012 [cit. 12.04.2017]. Dostupné z: <http://www.tyflonet.cz/socialni-sluzby/pruvodcovske-sluzby-na-nadrazich>

ROZSÍVAL, Pavel a kolektiv. *Oční lékařství*. 1. vyd. Praha : Galén, Karolinum, 2006. ISBN 80-7262-404-0.

ROZSÍVAL, Pavel. *Trendy soudobé oftalmologie. svazek čtvrtý*. Semily: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-470-6.

RŮŽIČKOVÁ, Veronika. *Samostatný pohyb a prostorová orientace osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci [online]. Copyright © 2012 [cit. 15.03.2017]. Dostupné z: <http://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Prostorov%C3%A1-orientace-osob-se-zrakov%C3%BDm-posti%C5%BEen%C3%ADm-3.pdf>

RŮŽIČKOVÁ, Veronika a kol., *Základy speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1479-1.

SCHINDLER, Radek; PEŠÁK, Milan. *Kdo je zrakově postižený?* [online]. Copyright © 2002 [cit. 01.12.2016]. Dostupné z: <http://archiv.sons.cz/kdojezp.php>

SCHINDLEROVÁ, Olga a Kateřina GŮROVÁ. *Na ruce si nevidím: praktické dovednosti pro život se zrakovým postižením*. Praha: Okamžik, 2007. ISBN 978-80-86932-10-1.

SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika* 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN: 987-80-247-1733-3

SONS ČR – Bankomaty. SONS ČR – O nás [online]. Copyright © 2012 [cit. 10.04.2017]. Dostupné z: <https://www.sons.cz/Bankomaty-P4002718.html>

SONS ČR – Informační systém pro nevidomé – infotabule a ovládání. SONS ČR – O nás [online]. Copyright © 2014 [cit. 07.04.2017]. Dostupné z: <https://www.sons.cz/Informacni-system-pro-nevidome-infotabule-a-ovladani-P4002833.html>

SOVÁK, Miloš a kol. *Defektologický slovník*. 3. upr. vyd. Jinočany: H & H, 2000. ISBN 80-86022-76-5.

SVOBODA, Pavel. *Metodologie kvantitativního speciálněpedagogického výzkumu*. 2012. 1. vyd., Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, ISBN 978-80-244-3067-6.

ŠTRÉBLOVÁ, M. *Poznáváme svět se zrakovým postižením: úvod do tyflopédie*. Ústí nad Labem: UJEP, 2002. ISBN 80-7044-448-7.

ÚZIS ČR | Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. *Poruchy vidění a slepota (H53-H54)* [online] Copyright © 2017 [cit. 09.11.2017]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/H53-H54.html>

VAŠEK, Štefan. *Základy speciálnej pedagogiky*. Praha: Univerzita J.A. Komenského Praha, 2005, ISBN: 8086723136

VÍTKOVÁ, Marie a kol. *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2004. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-071-9.

WIENER, Pavel. *Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN: 08-055-86

WIENER, Pavel. *Prostorová orientace zrakově postižených*. 3., upr. vyd. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS, 2006. ISBN 80-239-6775-4.

WHO. *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví: MKF*. Přeložil Jan PFEIFFER, přeložil Olga ŠVESTKOVÁ. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1587-2.

WHO. *Global Initiative for the Elimination of Avoidable Blindness: action plan 2006-2011*. Geneva: WHO, 2007. ISBN 978-92-4-159588-9.

Seznam použitých zkratk

AOM	akustický orientační majáček
ATM	bankomaty s hlasovým výstupem
CNS	centrální nervová soustava
ČSÚ	Český statistický úřad
DHM	digitální hlasový majáček
EOP	elektronické orientační pomůcky
MCO	MORAVIA CONSULT Olomouc a.s.
MHD	městská hromadná doprava
MKF	Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví
MKN–10	Mezinárodní klasifikace nemocí, 10. revize
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NIPi	Národní institut pro integraci osob s omezenou schopností pohybu a orientace
OHM	orientační hlasový majáček
OSN	Organizace spojených národů
PO SP	prostorová orientace a samostatný pohyb
PO SP ZP	prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených
R1	respondent č. 1 – muž, 41–50 let, nevidomost
R2	respondent č. 2 – žena, 41–50 let, slabozrakost
R3	respondent č. 3 – žena, 51–60 let, slabozrakost
R4	respondent č. 4 – muž, 41–50 let, nevidomost
R5	respondent č. 5 – muž, 31–40 let, nevidomost
R6	respondent č. 6 – muž, nad 60 let, slabozrakost
SONS	Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých
SPC	Speciálně pedagogické centrum
ÚZIS ČR	Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky
VŠPO 07	Výběrové šetření osob se zdravotním postižením z roku 2007
VŠPO 13	Výběrové šetření osob se zdravotním postižením z roku 2013
WHO	Mezinárodní zdravotnická organizace
ZO	(centrální) zraková ostrost
ZP	zrakové postižení

Seznam tabulek a grafů

Graf 1 – Počet osob se ZP v ČR dle věku a pohlaví (s. 20)

Graf 2 – Počet osob se ZP v ČR dle etiologie postižení (s. 21)

Graf 3 – Počet osob se ZP v ČR dle stupně postižení (s. 22)

Tabulka 1 – Klasifikace zrakového postižení (Slowík, 2007, s. 63) (s. 12)

Seznam příloh

Příloha 1 – Letecká mapa hlavního nádraží Prostějov

Příloha 2 – Fotodokumentace pozorování

Příloha 3 – Reliéfní mapy hlavního nádraží Prostějov

Příloha 4 – Rozhovor č. 1

Příloha 5 – Rozhovor č. 2

Příloha 6 – Dotazník

Příloha 1 – Letecká mapa hlavního nádraží Prostějov

(Mapy.cz, 2015)

Příloha 2 – Fotodokumentace pozorování

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(7)

(8)

(9)

(10)

(11)

(12)

(13)

(14)

(15)

(16)

(17)

(18)

(19)

Příloha 3 – Reliéfní mapy hlavního nádraží Prostějov

Původní reliéfní mapa hlavního vlakového nádraží (K dispozici v TyfloCentru)

Modernizovaná reliéfní mapa hlavního vlakového nádraží (k dispozici v Ergones Olomouc)

Reliéfni mapa autobusového nádraží (k dispozici v TyfloCentru)

Příloha 4 – Rozhovor č. 1

Rozhovor s pracovnící TyfloCentra Prostějov - otázky

1. Mohla byste říci něco bližšího o organizaci, ve které pracujete?
2. Existují nějaké přesné údaje o tom, kolik žije v Prostějově osob se ZP?
3. Co v Prostějově vnímáte jako největší nedostatek ohledně bezbariérových úprav pro osoby se ZP?
4. Můžete zmínit i některé konkrétní oblasti či místa, jenž pro osoby se ZP představují překážku?
5. Co naopak považujete za silnou stránku bezbariérových úprav pro ZP v Prostějově?
6. Jaké bezbariérové úpravy mohou osoby se ZP využít na hlavním vlakovém a autobusovém nádraží?
7. Víte, zda se štítky s popisem v Braillově písmu využívají pouze na hlavním nádraží, nebo i na jiných zastávkách MHD ve městě?
8. Jak si mohou osoby se ZP zjistit jízdní řád vlaků nebo autobusů?
9. Jsou všechny bezbariérové prvky na hlavním nádraží osobami se ZP reálně využívány?
10. Shledáváte na bezbariérové úpravě hlavního nádraží i nějaké nedostatky?
11. Mohou osoby se ZP využít někde na hlavním nádraží Euroklíč?
12. U nádraží jsou dva bankomaty – jeden u vlakového a jeden u autobusového. Ani jeden však není uzpůsoben pro uživatele se ZP. Považujete to za problém?
13. Líbí se mi nápad interaktivní tabule s hlasovým výstupem, která je umístěna na náměstí T. G. Masaryka. Nebylo by dobré podobnou umístit i na nádraží?
14. Mohla by být taková tabule přínosem, pokud by hlásila příjezdy či odjezdy spojů?
15. Jaké pomůcky vaši klienti nejčastěji sami využívají pro svoji orientaci a pohyb?

Příloha 5 – Rozhovor č. 2

Rozhovor s pracovníkem odstraňování bariér pro Olomoucký kraj - otázky

1. Jaká přesně je pracovní náplň vaší pozice pracovníka odstraňování bariér?
2. Na jaké komplikace při prosazování bezbariérových úprav nejčastěji narážíte?
3. Na jakých projektech jste se (například) podílel v rámci bezbariérových úprav pro osoby se ZP v Prostějově?
4. Co v Prostějově vnímáte jako největší nedostatek ohledně bezbariérových úprav pro osoby se ZP?
5. Můžete zmínit i některé konkrétní oblasti či místa, která pro zrakově postižené představují překážku?
6. Co naopak považujete za silnou stránku bezbariérových úprav v Prostějově?
7. Jaké prvky bezbariérové úpravy pro osoby se ZP můžeme nalézt na hlavním nádraží?
8. Majáčky – jaký typ, v jakém počtu, na jakém místě, co přesně osobám se ZP umožňují?
9. Vnímáte vy z hlediska bezbariérovosti pro osoby se ZP na nádraží nějaké nedostatky?
10. Máte nějakou zpětnou vazbu o tom, jak jsou ZP s úpravami spokojeni a zda jich využívají?
11. Domníváte se, že je pro osoby se ZP náročné přemístit se z vlakového nádraží na autobusové? Pokud ano, jaké řešení byste navrhoval?
12. Myslíte si, že vedení města Prostějova nedostatečně informuje občany se ZP o nenadálých změnách (výkopech, rekonstrukcích atd.)?
13. Jsou na nádraží výhledově v plánu ještě nějaké úpravy? Např. doplnění vodicích pásů na přechody, zavedení hlasových informačních tabulí (jako v Olomouci) apod.?
14. Jaké další plány v otázce odstraňování bariér pro osoby se ZP jsou nyní obecně zamýšleny v Prostějově?
15. Kdybyste měl srovnat bezbariérovost Prostějova s ostatními sídly o podobné rozloze a počtu obyvatel (v kontextu zrakového postižení), jak si podle vás stojí?

Příloha 6 – Dotazník

Dotazníkové šetření

Dobrý den, jmenuji se Tereza Adamcová a jsem studentkou 3. ročníku Speciální pedagogiky na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. V současné době píši bakalářskou práci na téma Bezbariérová úprava měst z pohledu osob se zrakovým postižením, v rámci níž se zaměřuji na prvky bezbariérové úpravy v Prostějově, především pak v okolí hlavního vlakového a autobusového nádraží. Ráda bych Vás tímto požádala o několik minut Vašeho času při vyplnění dotazníku, který se k tomuto tématu vztahuje. Dotazník je zcela anonymní. Předem Vám velmi děkuji za Váš čas.

Informace k vyplnění: Otázky jsou většinou uzavřené, s předem daným výčtem možností. Není-li uvedeno jinak, vyberte vždy jen jednu možnost. Označení vámi vybrané možnosti můžete provést dle libosti podtržením, ztučněním, napsáním značky k vybrané možnosti, smazáním ostatních možností a podobně. U některých otázek je možnost volné odpovědi – je jen na vás, zda tuto možnost využijete.

1. Pohlaví

Žena

Muž

2. Věk

15 až 20

21 až 30

31 až 40

41 až 50

51 až 60

nad 60

3. Stupeň zrakového postižení

Slabozrakost

Nevidomost

Jiné zrakové postižení

4. Pohybují se s bílou holí

Ano

Ne

4. V Prostějově se samostatně pohybují

Každý den

Několikrát týdně

Jednou týdně a méně

5. Úroveň bezbariérovosti Prostějova vzhledem k mému postižení považují za

Výbornou

Dostačující

Částečně nedostačující

Zcela nedostačující

Nevím, nedokáži odpovědět

6. Bezbariérovost v Prostějově je v porovnání s okolními srovnatelně velkými městy

Na vyšší úrovni

Na nižší úrovni

Nemůžu srovnat, každé město je jiné

Nemůžu srovnat, nemám s pohybem v jiném městě dostatečné zkušenosti

7. Informovanost ze strany města o aktuálních změnách v prostředí a nově vzniklých bariérách (například rekonstrukce, výkopy) považuji za

Výbornou

Dostačující

Částečně nedostačující

Zcela nedostačující

Nevím, nedokáži odpovědět

8. Ve městě bych ocenil/a vylepšení či vyšší počet těchto prvků bezbariérové úpravy (lze označit více odpovědí)

Akustická signalizace na přechodech

Vodící pásy na přechodech

Umělé reliéfní vodící linie tam, kde je nedostatek přirozených vodících linií

Reliéfní signální a varovné pásy na chodnících

Popisky v Braillově písmu na zastávkách, informačních tabulích či budovách

Interaktivní tabule či mapy s hlasovým výstupem

Bankomaty s hlasovým výstupem

Povelová souprava na autobusech MHD (po aktivaci dálkovým vysílačem sdělí číslo linky, směr jízdy, upozorní řidiče na nástup, umožní centrální otevření dveří...)

Kontrastní a reflexní označení prosklených ploch, sloupů nebo schodišť

Žádné, vše je zde zastoupeno dostatečně.

Jiné – můžete uvést

9. Zde můžete uvést, co vnímáte jako největší problém či nedostatek v bezbariérové úpravě Prostějova a co naopak považujete za přednost.

10. V oblasti hlavního vlakového či autobusového nádraží v Prostějově se pohybují

Několikrát týdně

Nanejvýš jednou týdně

Nanejvýš jednou za měsíc

11. Četnost a funkčnost reliéfních signálních pásů na chodnících v této oblasti mi

Zcela vyhovuje

Spíše vyhovuje

Spíše nevyhovuje

Zcela nevyhovuje

Nevím; nevyžívám je

12. Četnost a funkčnost reliéfních vodících pásů na přechodech v této oblasti mi

Zcela vyhovuje

Spíše vyhovuje

Spíše nevyhovuje

Zcela nevyhovuje

Nevím; nevyužívám je

13. Četnost a funkčnost majáčků v této oblasti mi

Zcela vyhovuje

Spíše vyhovuje

Spíše nevyhovuje

Zcela nevyhovuje

Nevím; nevyužívám je

14. Četnost a funkčnost reflexních prvků na prosklených plochách v této oblasti mi

Zcela vyhovuje

Spíše vyhovuje

Spíše nevyhovuje

Zcela nevyhovuje

Nevím; nevyužívám je

15. Četnost a funkčnost kontrastních označení sloupů v této oblasti mi

Zcela vyhovuje

Spíše vyhovuje

Spíše nevyhovuje

Zcela nevyhovuje

Nevím; nevyužívám je

16. Četnost a funkčnost reflexního bezpečnostního značení schodišť v této oblasti mi

Zcela vyhovuje

Spíše vyhovuje

Spíše nevyhovuje

Zcela nevyhovuje

Nevím; nevyužívám je

17. Z následujících prvků, které na nádraží nejsou, bych nejvíce ocenil/a

Bankomat s hlasovým výstupem

Ozvučená informační tabule (po aktivaci informuje o následujících nejbližších spojích z dané zastávky)

Akustická signalizace na přechodech

Žádný, nic mi zde nechybí

Jiné – můžete uvést

18. Z následujících prvků, které na nádraží nejsou, mi přijde pro mé využití nejvíce zbytečný

Bankomat s hlasovým výstupem

Ozvučená informační tabule

Akustická signalizace na přechodech

Žádný, všechny mi přijdou užitečné.

19. Z uvedených pomůcek při samostatném pohybu po městě využívám (lze označit více odpovědí)

Bílá hůl

Dálkový vysílač pro aktivaci akustických prvků do ruky

Dálkový vysílač pro aktivaci akustických prvků zabudovaný v holi

Vodící pes

Diktafon

GPS navigace

Ultrazvukový, laserový či opticko-elektronický indikátor překážek

Nevyžívám žádnou pomůcku

Jiné – můžete uvést

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Tereza Adamcová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. et Bc. Veronika Růžičková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Bezbariérová úprava měst z pohledu osob se zrakovým postižením
Název v angličtině:	Barrier-free cities from the perspective of people with visual disabilities
Anotace práce:	<p>Tato bakalářská práce se zabývá bezbariérovou úpravou prostředí pro osoby se zrakovým postižením ve městech. Teoretická část vymezuje zrakové postižení a další s ním související důležité pojmy, poté přibližuje situaci osob se zrakovým postižením v České republice. Další část popisuje dopady tohoto postižení na všechny sféry života jedince v čele s prostorovou orientací a samostatným pohybem. Cílem praktické části je zjištění úrovně bezbariérovosti v Prostějově, především v okolí hlavního vlakového a autobusového nádraží, a to ze tří různých pohledů – z pohledu nezávislého pozorovatele, jedinců se zrakovým postižením a osob, které s nimi pracují.</p>
Klíčová slova:	zrakové postižení, zrak, slabozrakost, nevidomost, bariéry, bezbariérovost, orientace a pohyb
Anotace v angličtině:	<p>This bachelor's thesis focuses on barrier-free environment for people with visual disabilities in cities. The theoretical part of the thesis defines the visual disability and other important related terms, then it deals with the situation of people with visual disabilities in Czech republic. The next</p>

	<p>part describes consequences of visual disability in everyday life, mostly in orientation and mobility.</p> <p>The main goal of the practical part is to find out the level of accessibility in Prostějov, especially at its main railway station and bus station, from three different points of view – the independent observer, the people with visual disability and the ones who work with them.</p>
Klíčová slova v angličtině:	visual disability, sight, low vision, blindness, barrier, accessibility, orientation and mobility
Přílohy vázané v práci:	<p>Příloha 1 – Letecká mapa hlavního nádraží Prostějov</p> <p>Příloha 2 – Fotodokumentace pozorování</p> <p>Příloha 3 – Reliéfní mapy hlavního nádraží Prostějov</p> <p>Příloha 4 – Rozhovor č. 1</p> <p>Příloha 5 – Rozhovor č. 2</p> <p>Příloha 6 – Dotazník</p>
Rozsah práce:	74 s.
Jazyk práce:	Čeština